

Nevzat Onaran: OHANNESLERİN TARLASI 'KİMİN?'

Posted on 24/10/2014

Anadolu'nun taşı, toprağı şahittir...

Şahit olmayan dağ-taş, köy-kasaba var mı?

Yaşanmadığını zanneden kişi, eğer 'vicdanı ve ahlakı' varsa araştırdığında o da öğrenecektir...

O da, Anadolu'daki İttihatçı kırım politikasının insani, sosyal ve ekonomik boyutunu anlayabilecektir...

Acıyı çeken beden, gören göz, duyan kulak unuttur mu?

Anlatacağım hikâye, Anadolu'da yaşanmıştır...

Hikâye dediysem, 'bir varmış, bir yokmuş' tekerlemesiyle başlamayacağım... Köyümde yıllarca 'Ağanın Tarlası' diye bildim...

Sanıyorum 25-30 dönüm kadardı...

İsmlendirmede bölge 'Ağanın Tarlası' diye biline geldi...

Aslında ağanın pek çok mülkü varmış...

Mülkler bir bir satılınca ağalık da tasfiye olmuş...

Satılan mülklerden biri de, işte bu 'Ağanın Tarlası'...

Satın alan kayısı dikti...

Peki, ağadan önce bu mülkün sahibi kimdi?

Daha sonraki yıllarda öğrendim...

Tarla Ohanneslerinmiş...

Duyduğum ve ifade edilen biçimiyle yazıyorum, Ohannesler...

Ohannesler, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde 1640'ların sonunda kışın geldiğinde gördüğünü yazdığı gibi 'Türkmen ve Şahseven' (yani Türkmen ve Alevi) olan köyüm (aynen bugünkü adıyla) Hasaңcelebi'de, kuyumculuk, demircilik gibi sanat işleriyle geçimini sağlayan tek Ermeni ailesiymiş...

Kara bulutun Anadolu'nun semasına gelip çakıldığında, Sivas-Kangal tarafından gelen, büyüklerimizin ifadesiyle 'Ermeni sevkuyatıyla' Hasaңcelebi'nin huzuru kalmıyor, Ohanneslerin de...

Hani mülkiyet, o kadar kutsaldı ki, adaletin bile temeli değil miydi?

Burjuva adaletinin desturu olarak, mahkeme heyetin arkasında yazmıyor mu?

'Mülkiyet adaletin temelidir'.

Peki bu 'kutsala' ne oldu...

Ohanneslerin tarlası özelinde 1910'lardan bugüne yaşananları özetlemeye gayret edeceğim. Birinci bölüm, Osmanlı'nın son dönemi İttihatçı iktidar yılları... İkinci bölüm, Anadolu'da kurtuluş arayışı ve devamında Cumhuriyet ilanı ile birlikte geçen yıllar..

Sonunda da soracağım, hani bunun ilk sahibi?.

I) İTTİHATÇI KIRIM

Bugünden baktığımızda net olarak görüyoruz ki, Osmanlı'nın son yılları...

İttihat ve Terakki, askeri darbeye gelir iktidar koltuğuna oturur.

Ardından muhalefetin tümünden tasfiye edildiği ortamda yapılan seçimde artık Osmanlı Meclisi'nin tek partisidir, İttihat ve Terakki...

Almanya'nın peşinde ve hatta komutanlığında Osmanlı'yı savaşa sokan İttihatçı iktidar yıllarında Anadolu kan gölüne döner...

Osmanlı yenildiğinde İttihatçı önderler de soluğu Alman denizatlısına- da alır...

Laf cambazlığına gerek yok...

'İnsanlığın beşiği Anadolu'yu kan gölüne çeviren İttihat ve Terakki iktidarındır, bundan 'tüm Türkler' sorumlu değildir...

2. Dünya Savaşı'ndaki vahşeti yapan Nazi iktidarındır, bundan 'tüm Almanların sorumlu

olmadığı gibi...

Maalesef, o dönemde İttihatçı iktidarın kırım ve savaş politikasına karşı, Anadolu, Mezopotamya ve Ortadoğu halklarının kardeşliği ekseninde 'mücadele birliği' oluşturulamadı...

Oysa Şubat ve Ekim devrimiyle Rusya'da Çar'ın köhne düzeni ve savaş politikasına dur denebildiği gibi, emperyal cephede büyük bir gedik açılabilmişti...

'NAZIRI ÖLDÜRENE CEZA YOK' İKTİDARI!

Osmanlı'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nasıl iktidar eylediği ve neler yaptığı üzerinde duracağım.

Çünkü 'kendi işinde gücünde' olan Ohanneslerin varlığını doğrudan etkileyen İttihatçı iktidarın politikalarıdır.

23 Ocak 1913'de Babiâli'yi basan ve Harbiye Nazırını ve daha başka görevlileri öldüren İttihatçılar, 1. Dünya Savaşı'na giden bu süreçte ve harbin bitimine 1918'in ekim ortasına kadar iktidarın ve siyasi hayatın da tek partisidir.

İttihat ve Terakki'nin 1913 öncesinde de sistemin güçlü partisi olduğunu hatırlatayım; birden bire askeri darbeyle iktidar olmadı.

Bu baskından da anlıyoruz ki, o yıllarda nazır öldürmenin cezası yoktur.

Öldüren bilindiği halde, yargılama faslı es geçilir ve üstüne üstlük bir de kahraman olur.

Nazırın kafasına sıkılan Yakup Cemil, üç yıl sonra ikinci kez benzer bir eylem daha yapmak ister.

Enver Paşa'ya karşı durduğunda Yakup Cemil, hayatının hatasını kellesiyle öder.

İşte Harbiye Nazırı Nazım Paşayı öldüren Teşkilatçı Mahsusa'nın çete liderlerinden Yakup Cemil, İttihatçı iktidarın önemli şahsiyetlerinden.

Böylesi bir 'hukukla' iktidar koltuğuna oturan, 1913-18 döneminin tek parti rejimini oluşturan İttihatçılar, Osmanlı'yı Almanya'nın peşinde harbe sokar ve bu dönemde içerde de 'iç düşman' tespiti yapar.

İttihatçılara göre içerdeki 'öteki', hep dışardan kandırılan ve kendisinin kuyusunu kazan olması anlamında düşmandır.

Zaten bugünkü her muhalefeti 'bu ihanettir' yaftasıyla bastırmanın temeli de o yıllarda atılır...

Aslında Osmanlı Meclisi Mebusan var ama yok; çünkü çalıştırılmaz. Oysa 1908-10 döneminde yaklaşık 1,5 yılda 265 içtima yapan Mebusan, İttihatçıların iktidar olduğu ve Enver Paşa'nın meşhur 'Yok kanun, yap kanun' desturunun hakim olduğu 1914-18 döneminde 4,5 yılı aşan bir sürede ancak 253 içtima yapabilir (Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt 3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 216).

Bunun içindir ki, bir günde yüzlerce geçici kanun İttihatçı iktidar tarafından yürürlüğe konabilmiş ve bu geçici kanunlar da esas Mebusan'da ele alınmamıştır (A.g.e., s. 466-467).

Meclisi devre dışı bırakarak, geçici kanunlar iktidarı olan İttihatçıların, 1912 Balkan Harbinden sonra ideolojik ve politik anlayışı, önceki Osmanlıcılığın yerine Anadolu'da Türk

dışındaki 'öteki'ye gayrimüslim ve gayri Türk'e karşı yoğunlaşır...

Bu denli düşmanlık politikasının aslında Türk'e de hayrının olmadığını bugünden daha net görüyoruz.

İttihatçı iktidar dönemi, İttihatçı Türk Milliyetçiliği'nin kanlı pratiğinin yaşandığı yıllardır...

'HADI 24 SAATTE NAKL..'

İşte bu politik iklimde Ermenilerin öncesinde fiilen başlatılan sürgüne, 27 Mayıs 1915 tarihli geçici kanunla kanuni kılıf giydirilir..

Bu kanun öyle bir içeriktedir ki, 'gözünün üstünde kaşın var' bile sürgünün gerekçesi olabilir. Kanun gereği 'Hiyanetini hissettim' ifadesiyle bir kişiyi, bir aileyi ve bir köy ile bir kasabayı tümünden sürmeye aranan gerekçe yaratılabilmıştır...

Resmi söylemdeki, Ruslarla savaşta 'güvenlik gereği' sürgün yapıldığı iddiasının bir palavradan öte anlamı yoktur. Çünkü Erzurum, Elazığ, Van gibi Şark illerinin yanında, Edirne, Kocaeli, Kastamonu, Kayseri, Kütahya, Konya gibi daha pek çok yerden Ermeni sürgününün yapılması resmi iddianın komikliğinin net ifadesidir (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, 1915-20, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s. 9 vd.).

Resmi tarihçilerin diğer temelsiz palavrası da, 'Ermeniler 1915 öncesinde ayaklandılar' iddiasıdır..

Birazcık toplumsal mücadele tarihinden nasiplenen ayaklanmanın ne demek olduğunu gayet iyi bilir. Her eylemi 'ayaklanma' yaftasıyla iktidarın zulüm politikasına gerekçe bulanlar, bol bol arşiv ve belge sakızı çiğneyip duruyorlar...

27 Mayıs 1915 tarihli Tehcir Kanunu, aslında bir Sürgün Kanunu'dur; kanunda her ne kadar sürgün edileceğın öznesi belirtilmemişse de, bu belirleme 30 Mayıs 1915 tarihli yönetmenliğin adında ve içerdiği maddelerde yapılır.

İttihatçı Meclisi Vükela'nın (kabinenin) 'Tehcir kararının' tarihi 30 Mayıs 1915 olup, Dâhiliye Nazırı Talat'ın tezkeresinde belirtildiği üzere Bitlis'te ve Van'da, daha gerek kanun gerekse hükümet kararı olmadan Ermenilerin sürgünü başlatılmıştır. (Osmanlı Belgelerinde Ermeniler, s. 28-32).

Resmi dilde 'tehcir' (göç ettirme), 'nakledilen' (bir yerden bir yere taşınan) ve halkın dilinde 'sevkuyat' deniliyorsa da, 'sürgün' tanımının hem bir cezai hem de döndürülmemek üzere yerinden koparılmayı içeriği olmasından dolayı, daha doğru bir ifade olduğunu düşünüyorum.

İttihatçı iktidar resmen Ermenilerin sürülmesi kararını almış ve bunun talimatını vermiştir.

"Hadi 24 saatte nakl ediliyorsunuz.." mealinde bir idari amirin kararıyla Ermeniler ve köyümüzde komşumuz Ohannesler de sürgün edilir..

Aslında devletin 'sürgün etme' tasarrufu kanuni olabilir, meşru ve hukuki değildir; toptancı ifadeyle 'şucular' ya da 'bucular' yoktur..

KANUN EMRİ 'OHANNESLERİN DEĞİL'

Anadolu'ya sonradan gelen bir halk olmayıp, Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinin öznesi olan ve zanaatkârlığı neredeyse 'milli' bir nitelik haline getiren Ermeniler, evinden, yurdundan, toprağından sürülmesiyle 'can güvenliğı' ve evi, bağı, bahçesi, tarlası, hanı, hamamıyla da 'mal güvenliğı' sorunu yaşar.

Ve bu dönemde, hatta öncesinde Trakya ve Ege'den Rumlar da sürgün edilirler; daha sonra da Karadeniz'de Pontoslular..

İttihatçı kabinenin, 30 Mayıs 1915 tarihli kararında, sürülen Ermenilerin malının ve mülkünün hem Müslüman muhacirlere verilmesi ve satılması hem de belirlenecek komisyonlar tarafından idare edilmesi öngörülür.

Ve 11 gün sonrası 10 Haziran 1915 tarihli 'Başka yerlere nakledilen Ermenilere ait mülk ve arazinin idare şekli hakkında yönetmenlik tam 34 madde olup, sürgün edildikten sonra geride kalan mallarla ilgili düzenlemeyi içeriyor (pek çok kaynaktan birisi, Kemal Çiçek, Ermenilerin Zorunlu Göçü, 1915-1917, Atatürk DTYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 57-62). Bunları şöyle sıralamak mümkün:

- 1) Kurulacak Emvali Metruke idare Komisyonları (madde 23), direkt Dahiliye Vekaletine bağlı olup, Ermeni mallarını, yönetmenlik hükümleri ve alınacak diğer kararlar doğrultusunda idare edecek.
- 2) Mal ve mülklerin her birinin kaydedileceği cetveller hazırlanacak ve komisyona verilecek.
- 3) Satışla, kiradan sağlanan gelir emaneten Mal Sandığına yatırılacak ve sahiplerine ödenecek (madde 22).
- 4) Kiliseler malı ve eşyaları korunacak.
- 5) Boşaltılan köylere muhacir yerleştirilecek (madde 11), bunlara verilecek bağ, bahçe, tarla vs. göçmenlere dağıtılacak, bunlar da deftere yazılacak.

Yönetmenlikte, sürgün edilen Ermeni malı ve mülkü, 'emvali metruke' yani ' terk edilen veya terkedilmiş mallar ya da sahibi bilinmeyen mallar' olarak tanımlanıyor. Aslında 'emvali

metruke' tanımı, bir anlamda resmen gasp edilen mal ve mülkler için yapılıyor.

Bu, o anlamda 'öteki'nin malının ve mülkünün tasfiyesinin ilk adımıdır.

Kime ait olduğunun kaydı tutulan ve deftere yazılan mallar, 'sahip- siZmiş gibi kabul etmeyle resmi işleme tabi tutuluyor. Yani sahibinin 'onayı' olmadan onun gıyabında resmi olarak, malının ve mülkünün 'ne fiyata satılacağına veya kiraya verileceğine ya da muhacirlerin yerleştirilmesine, kullanmasına' karar verilebiliyor.

Mülkiyetin kutsal kabul edildiği burjuva sisteminde 'mal ve mülkle, sahiplik' doğal 'ilişkisi', bir başkasının yani mülkiyeti çıkarına göre 'öteki' aleyhine koparılıyor; zorla rızası olmadan 'sahibi adına' işlem yapılıyor.

Nitekim bu durum, sürgün edilenin malının ve mülkünün tasfiyesini öngören 26 Eylül 1915 tarihli 'Tasfiye Kanunu'yla ilgili aralık 1915'te Âyan'da yapılan tartışmada da İttihat ve Terakki'nin ilk kurucu önderlerinden Ahmet Rıza tarafından gündeme getirilir ve 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin (Anayasa'nın) 'herkesin malının ve mülkünü korunacağı ve değeri peşin ödenmedikçe kimsenin malının alınamayacağı' hükmünü içeren 21. maddesine de aykırı olduğuna dikkat çeker (Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, 1914-1918 Genel Savaşı, Cilt 3, kısım: III, AKDİTYK TTK Yayınları, Ankara, 1991, s. 45-49):

“Kanunun bahsettiği emvali de emval-i metruke diye tavsif etmek (nitelemek) de kanunî bir şey değildir.

Çünkü bu emvalin sahibi olan Ermeniler mallarını isteyerek terk etmemişler^ onlar yerlerinden teb'id edilmiş (uzaklaştırılmış) zorla, cebirle çıkarılmış, hükümet onların mallarını memurları vasıtasıyla sattırıyor...

Ben malımı satmaya razı olmaz isem kimse cebren sattıramaz. Kanun-u Esasinin 21.

maddesi buna mânidir. Eğer bu memlekette Kanun-u Esasi ve meşrutiyet varsa bu olamaz. Bu bir zulümdür...”

Yeni kanun ve yönetmenlikler gereğince, ‘emvali metruke’ olduğu beyan edilen malı ve mülkü Ohanneslerin elinden alınır...

‘ERMENİ MALLARI YAĞMALANDI’

Ermeni mal ve mülküyle ilgili emvali metruke tanımlamasıyla, fiilen tasfiyenin ilk adımı atılmış olur. Bunun ikinci adımını, satış kararı oluşturur.

10 Haziran 1915 tarihli yönetmenlik öncesinde 9 Haziran 1915’de Dâhiliye Nazırı’ndan Erzurum Vilayeti’ne gönderilen emirde, Ermeni mallarının satılması istenir (Osmanlı Belgeleri, s. 40). Emir, sadece Erzurum’la sınırlı kalmaz ve Tasfiye Kanunu’yla tüm Anadolu’yu kapsar.

Eylül ayına gelindiğinde, satılması, dağıtılması, mülk sahibine ait borçların ödemesi ve Müslüman muhacirlere iskânı gibi işleri yerine getirmekle görevlendirilen komisyonlar, artık yetersiz bulunacak ki, yeniden yapılanmaya gidilir. Artık gündemde, bu malların tasfiye edilmesine uygun olarak Tasfiye Komisyonlarının faaliyet göstermesi vardır. 27 Mayıs 1915 tarihli ‘Tehcir Kanunu’ can güvenliği sorunu ve 26 Eylül tarihli ‘Tasfiye Kanunu’ da mal güvenliği sorunu yaratmıştır... Konuyla ilgili pek çok değerlendirmede bulunan çalışmada, Tasfiye Kanunu es geçilir. Çünkü bu kanunla, Osmanlı ülkesi içinde sürülen Ermenilerin, yine ‘sonradan dönüp mallarını aldılar’ gibi iddianın ne kadar temelsiz olduğunu anlamak mümkündür.

İttihatçı iktidarın çıkardığı Tasfiye Kanununun tam adı: 13 Eylül 1331 tarihli Ahar Mahallere Naklolunan Eşhasın Emval, Düyun ve Matlubat-ı Metrûkesi Hakkında Kanun-u Muvakkaftır.

26 Eylül 1915 tarihli kanun adında bile Ermeniler 'nakledilen' ve malı ve mülkü de 'emvali metruke' olarak tanımlanıyor. Yürürlük tarihi 27 Eylül 1915 olan bu 11 maddelik kanunu (pek çok kaynaktan ikisi, kanun ve ilgili mazbatalar, Meclisi Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekalif-i Kanuniyye ile Said Halim ve Mehmet Talat Paşalar Kabineleri Azalarının Divan-ı Aliye Sevkleri Hakkında 5. Şubece İcra Kılınan Tahkikat, 3. devre, sene:1334, Cilt 1, s. 6571; Haz. Karakoç Sarkis, Sicilli Kavanini, Cilt 16, 10 Temmuz 1324-15 Mart 1336, İstanbul, 1936, s. 678-679) özetleyecek olursam:

- 1) Öncelikli amaç, tasfiyedir. Tasfiye Komisyonu'nun gerçek ve vakıf gibi tüzel kişilerin her birinin malı, alacağı, borcu için düzenleyeceği mazbatalara göre mahkemeler tarafından tasfiye edilir (madde 1).
- 2) Vakıf malları Hazine-i Evkaf (bugünkü Vakıflar Genel Müdürlüğüne) ve diğer mallar da Hazine-i Maliye, namına kaydedilir (madde 2).
- 3) Sürgün edilen kişilerin parası, mevduatı, taşınır malı toplanır ve tahsilât yapılır ve gerekiyorsa dava da edilir ve elde edilen para, sahipleri adına emaneten Mal Sandığı'na yatırılır (madde 3).
- 4) Sürgün edilen kişiden alacağı olduğunu iddia eden ülkedeysen, 2 ay ve yabancı memleketteyse 4 ayda komisyonlara başvurması öngörülür.
- 5) Tasfiye işlemini yapacak olan Tasfiye Komisyonları'dır (madde 6).
- 6) Hazine ve evkaf adına kaydedilen mallar, muhacirlere parasız olarak dağıtılır (madde 9).

Eylül 1915'de çıkan bu kanun ikinci maddesine tam bir yıl sonra Eylül 1916'da, sürgün edilenlere bedelsiz arazi verilmesiyle ilgili hüküm eklenir. Bu hüküm 15 Nisan 1923'teki düzenlemede ilga edilir.

Tasfiye Kanunu, 1. maddesinde yazdığı gibi sürgün edilenin malının ve mülkünün tasfiyesinin kanunudur. Bununla görevli Tasfiye Komisyonları oluşturulur. Bu kadar net ifadenin üzerine kelama gerek yoktur...

Ermeni malı, mülkü elden çıkarılacak, savaş ortamında...

Bununla ilgili nizamnameden de anlıyoruz ki, Emvali Metruke idare Komisyonu daha yerel düzeyde olup, bir ya da birkaç il veya mutasarrıfı kapsayan Tasfiye Komisyonu kurulur.

Tasfiye Kanunu esas olarak Âyan'da gündeme gelir, Ahmet Rızanın önergesiyle, 13 Aralık 1915'de yapılan görüşmede düşüncelerini şöyle özetler (Hikmet Bayur, A.g.e., s. 45-49):

“Bendenizin verdiğim takrirde maksadım bu kanununun mevki-i icraya konmamasını temin idi. Bu kanun mevki-i icraya vaz olunursa bu adamlara bir kat daha gadredilmiş olacak. Çünkü mallarına talip bulunmayacak veyahut mal değer fiyatına satılmayacaktır.. Devletimiz hiçbir vakit gadr ve zulmü kabul etmez. Onun için ba'del musalaha (barıştan sonra) bu kanun mevki-i meriyete (yürürlüğe) konulmasını temin için bir tadil teklif etmiş idim. Hâlbuki şimdi ne oluyor? Kanun aynıyle kaldı ve icra ediliyor... Ermenilerin malı kısmen yağma edildi. Kuvve-i teşriye kanunu reddedinceye kadar elde bir şey kalmayacak. Yapılacak şeylerin hepsi yapılmış olacak.”

Ahmet Rıza'nın tespitiyle Ermeni mallarında aralık 1915'te 'kısmen' olan yağmalama, sonrasında tümünü kapsar..

ABD'nin 1913-16 yılları arasında Osmanlı'daki büyükelçisi Henry Morgenthau'nun, 1918'de kaleme aldığı anılarındaki gözlemi, Ahmet Rıza'nın bu tespitini doğrular yöndedir. Elçi, Ermenilerin özel ve ev eşyalarının birkaç saat (istisnai hallerde de birkaç gün) içinde elden çıkartılması zorunluluğu ve yalnızca Müslümanlara satılması zorunluluğu nedeniyle gerçek fiyatının çok altında satıldığını ifade eder (Henry Morgenthau, Büyükelçi Morgenthau'nun

Öyküsü, Belge Yay., İstanbul, 2005, s. 229-230). Elçi, bir görüşmesinde Nazır Talat'ın Ermenilerin sigortalı mallarıyla ilgili olarak kendisine şu öneride bulunduğunu aktarır (A.g.e., s. 249):

“Amerikan sigorta kampanyalarının bize Ermeni poliçe sahiplerinin tam bir listesini vermesine yardımcı olsan. Hepsi şimdi ölü sayılır ve arkalarında parayı alacak varisleri yok. Tabii ki hepsinin devlete mahlul olması (kalması) lazım, zira hak sahibi şimdi Hükümettir. Öyle değil mi?”

Nazır Talat, işin başı olarak ne yaptığını biliyor?

Ermeni mallarının tasfiye konusu, alacaklarıyla ilgili olarak harici ilişkilerde de gündeme gelir. Alman Büyükelçiliği de bu kanunla ilgili hazırladığı raporda, İstanbul'daki işadamlarının kanunun öngördüğü sistemi ve uygulamasını, 'yağmanın meşrulaştırılması' olarak tanımlar ve alacaklıların el koymasının engellendiğini ve Ermeni mülklerinin Türk Muhacirlere ve diğer Türklere dağıtılmış olacağını yazar (Konstantin F. Vn Neurath'dan B. Hollweg'e, Pera 5 Ekim 1915, j. No: 8102 AA-PA Kostantinopel 99'dan aktaran Hilmar Kaiser ve makalesi Türkiye'de Etnik Çatışma derlemesinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 141).

Ermeni mülklerinin yağmasını öngören bu geçici kanun, Ocak 1920'deki kararnameyle yürürlükten kaldırıldıysa da nisan 1923'de yeniden yürürlüğe konur ve kasım 1988'e kadar yürürlükte kalır. Ve Anayasa Mahkemesi de, 1963'deki bir kararında, bu değişiklikle kanunun 1961 Anayasasına aykırı olmadığı, emvali metrukenin Hazine'ye geçtiği yönünde karar verir.

66 'TASFIYE DEFTER'İNDE NE VAR?

Tasfiye Kanununun tek amacı, sürgün edilenin yani Ermenilerin (ve Rumların da) malının ve mülkünün tasfiye edilmesidir. Bununla ilgili İttihatçı iktidarın kurduğu teşkilatın da adı üzerinde, Tasfiye Komisyo- nu'dur.

Tasfiye işlemini hızlandırmak gayesiyle, kanun uygulanmasında sorun yaşanmaması için 8. maddesinde öngörülen nizamname 26 Teşrinievvel 1331'de (8 Kasım 1915) '14 Mayıs 1331 Tarihli Kanunu Muvakkatin Suveri Icraiyesi Hakkında Nizamname yayımlanır (Takvimi Vakayi, 28 Teşrinievvel 1331, no: 2343, tashih no: 2345'ten akt.-haz. Karakoç Sarkis, Sicilli Kavanini, Cilt. 16, Cihan Kitaphanesi, 1936, s. 687-691; 31 Ekim 1922'de yapılan değişiklik için, DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 3, Ankara, 1953, s. 100-101; 28.10.1331 tarih ve 2343 nolu Takvim-i Vakayi'den akt. Salâ- haddin Kardeş'in 11 Haziran 2007'deki Tehcir ve Uygulamaları Sunumu, www.maliye.gov.tr/Mayem/new/sx/-Etkinlikler/konferans/tehcir/Slaytlar,-pps). 10 Kasım 1915'de yürürlüğe girer nizamname 25 maddedir:

- 1) Ermeni mallarının Hazine ve Vakıflar adına kayıt işlemi vergiye tabi değildir (madde 4).
- 2) Her kazadaki mal müdürü başkanlığında maliye, tapu, nüfus ve vakıf idarelerinden birinin katılımıyla oluşturulacak Heyet, sürgün edilen kişilerin mal ve mülküyle ilgili hazırladığı cetveli Tasfiye Komisyonuna verecek (madde 1).
- 3) Komisyon yaptığı işleri esas ve cari hesap defterine kaydeder (madde 19).
- 4) Tasfiye Komisyonu, Dâhiliye Nazırının tayin edeceği bir başkanla Adliye ve Maliye nazırları tarafından seçilmiş birer üyeden oluşur (madde 5).
- 5) Tasfiye Komisyonun görevi (madde 13):

1. a) Heyet'in hazırladığı cetvellerde danışıklı ve hileli işlemleri tespit etmesi halinde feshi ve iptali için mahkemeye başvurur.
 2. b) Hükümetin korumaya aldığı nakit paraya ve tüm eşyasıyla mallarına el koyar.
 3. c) Bankalardaki nakit parasıyla, alacağıyla, hacizli mallarla, rehinli mallarıyla ilgili kanun öngördüğü hükümleri icra eder.
- 6) Tasfiye Komisyonları taşınır malları açık artırmayla satar.
- 7) Tasfiye Komisyonları tahsil ettiği parayı faiziyle birlikte sürgün edilen kişiye verir.

Gerek Tasfiye Kanunu gerekse bununla ilgili yürürlüğe konulan nizamname gereği 33 (bu rakam, bazı çalışmalarda 32) tane Tasfiye Komisyonu kurulur. İttihatçı iktidarın yerinden yurdundan sürülen mallarının tasfiyesi amacıyla oluşturduğu komisyonların görev alanı tüm Anadolu illerini kapsıyor.

Ve nizamnameye göre 33 Tasfiye Komisyonunun 33'er tane 'cari ve esas' defteri tutacağı dikkate alınır, en azından 66 defterin olması gerekiyor.

Tasfiye Komisyonları, esas defterde 14 hesabın (mallar, para, mevduat, alacak, satılan malın bedeli, Hazine'ye verilen mallar gibi kalemler) her birinin tek tek bilgisini kaydetmekle görevli. Nizamnamede, hesapların kapsamı tek tek belirlenir.

Bu kayıt sistemiyle, sürgün edilenlerin malının ve mülkünün ve parasının tümünün neler olduğu bilgisinin bir araya getirilmesinin hedeflendiği anlaşılıyor.

33 Tasfiye Komisyonu'nun 14 hesap türüne göre yazdığı defterlerin kaydı şu kadar ve defterlerde şunlar var şeklinde bilgilenmek, bugün itibarıyla mümkün olmamıştır.

Bu halde yüzlerce defter olması gerekiyor. Hadi yüzlerce değilse bile, en azından 33

komisyon bölgesinde nizamname gereği bir esas ve bir de cari olmak üzere kaydedilen 66 defterin bulunması lazımdır. Peki, bu defterler nerede?

Osmanlı kayıtları düzenli olduğunu göre bu defterlerle ilgili arşiv açılmalıdır!

Osmanlı mevzuatına göre, Malatyalı-Hasançelebili Ohanneslerin mülkünün kaydı, Ma'mûretülazîz Tasfiye Komisyonu 'cari ve esas' defterinde olması gerekiyor.

Kayıtlar nerede ve emanetteki paralar ne oldu?

İttihatçı Sadrazam 'Günah Çıkartıyor'

Toplumsal hayatın gereği her savaşın ya da buna benzer felaketler sonunda yapılan hesaplaşmanın benzeri Osmanlı'da da 'kısmen' yaşandı. Hatta kısmen değil, sadece adım atıldı.. Hesaplaşmanın ilk adımı Mec- lis'te atılır. Fakat sonu getirilemez; çünkü biz, 'öteki' ayrımıyla hesaplaşma tamamlanamaz.

İttihat ve Terakki'nin Sait Halim ile Talat paşaların kabine üyeleri, Almanya ile birlikte savaşa girmekten Ermeni sürgününe kadar tüm icraatıyla ilgili olarak Kasım-Aralık 1918'de Yüce Divan'da yargılanması istemiyle Meclis'te soruşturmaya tabi tutulur. Divanı Harpte yargılama 28 Nisan 1919'da başlar. Osmanlı Mebusan Meclisinde Divaniye Mebusu Fuadın 28 Ekim 1918'de verdiği önergesi 4 Kasım'da ele alınır (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, senesi: 5, cilt 1, s. 103-106). Önergede, Sait Halim (11 Haziran 1913-3 Şubat 1917) ile Talat Paşa (4 Şubat 1917-8 Ekim 1918) kabinelerinin Divan-ı Aliye'ye (yani Yüce Divan'a) sevki istenmektedir.

Meclis Başkanlığına verilen önerge 10 madde olup, bunun 5'inci ve 10 'uncu maddesinde İttihatçıların Kanuni Esasi'ye tamamen aykırı geçici kanunlarla memlekette facia yaşatmasıyla, 'hürriyet, can ve mal'a musallat olan çetelere yardım etmesi hakkındadır.

Önerge Meclis'in 5'inci Şubesine havale edilir ve Talat Paşa, Enver ve Cemal paşalarla birlikte Almanya'ya kaçtığı için sadrazam olarak tek soruşturulan kişi kaçmayan Sait Halim Paşa'dır (A.g.e., s. 75-80, 87). Meclis'teki sorgusunda sabık Sadrazam Sait Halim (11 Haziran 1913-4 Şubat 1917), Ermenilerin sürgün edilmesiyle ilgili şu bilgiyi verir:

"Başkumandan vekili, ordu kumandanları, Ermenilerin bulunduğu mıntıkada ordu için tehlike mevcut olacağını söylediler ve bunları başka yere nakl edelim dediler.

Fakat 'nakl ediniz' demekle 'öldürünüz manası çıkmaz ki.. Bunun tatbikatı fena olmuş. Şimdi siz bir kanun tanzim etseniz ve bunu memur fena tatbik etse, kanunu yaptığınızdan dolayı mesul olur musunuz?.. Her şeyde olduğu gibi fecayi'i olup bittikten sonra işittim.."

O dönemki Sadrazam Sait Halim devamında Rumların nakilleri hakkında da bilgi vererek, Ermenilerin tehcirde yaşadığını 'Ermeni kıtali olarak tanımlıyor, bununla ilgili Tahkikat Komisyonu kurulduğunu, ama Talat Paşa'nın Dahiliye Nazırı olduğu bir dönemde ilerleme sağlanamadığını ve Teşkilât-1 Mahsusa'nın 'pek fena bir şeyi olduğunu, bu örgütle ilgili Enver Paşa'dan geçirtilen cevaplar aldığını belirterek, Marmara ve Karadeniz'de gerek görülmesi üzerine Rumların tehcir edildiğini ve çetelerin can ve mala yönelik uygulamalardan haberi olmadığını açıklar (A.g.e., 92-98).

Adliye Nazırı İbrahim, tehcir kanununun icrasında yapılan istisnai muameleleri hükümetin sonradan işittiğini belirtirken Maliye Nazırı Cavid "Ermenilerin emval ve emlakine aid kanunların, talimatların tatbikinde daima geniş bir fikirle hareket" edildiğini anlatır (A.g.e., s. 116-120, 197-211).

Demek ki, İttihatçı Sadrazam Sait Halim, kabinesinin ne yaptığını ya bilmiyor ya da günah çıkarıyor; Ohanneslerin ne yaşadığından bihaber...

İTTİHATÇILAR, BULGARISTAN'A TOPRAK VERDİ

Mütarekeden sonra İttihatçı şeflerin kaçtığı ve harbin korkunç insani ve ekonomik maliyetinin tartışıldığı bu dönemde Meclis gündeminde, geçmiş İttihatçı hükümetlerin uygulamasının soruşturulmasını, cezalandırılmasını ve Ermeni ile Rumların sürgününü ve mülklerinin yağmalanmasını içeren önergelere öncelik verilir. Divaniye Mebusu Fuad'ın Sait Halim ve Talat paşaların kabinelerin Yüce Divan'da yargılanması isteyen önergesinin görüşüldüğü 4 Kasım 1918'de, Emanuelidi (Aydın), Tokinidis (Çatalca) ve VangeFin (Izmir) 2 Kasımda verdiği 8 maddelik soru önergesi de gündeme alınır (A.g.e., s. 109-112).

4 Kasım 1918'de sadece emvali metrukeyle ilgili 26 Eylül 1915 tarihli geçici kanun gündeme alınır ve Dâhiliye Nazırı Fethi, bunun zamanın kanunu olmadığını belirterek, kaldırılmasını ister. Hükümetin bu girişimi, sadece önermekle sınırlı kalır. 27 Mayıs 1915 tarihli Sürgün Kanunu, 4 Kasım 1918'deki oturumda görüşülür ve ilga edilir (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, senesi: 5, cilt 1, s. 114-116). Tasfiye Kanunu ise, 15 Nisan 1923'deki değişiklikle birlikte Kasım 1988'e kadar yürürlükte kalır.

Osmanlı Meclisi'ndeki Rum mebuslar, önergelerinde Rumların neler yaşadığının yanı sıra, Batı Trakya'nın vatan toprağının Bulgarlara verilmesini de gündeme getirir. Batı Trakya'nın bir kısmının Bulgarlara teslimi konusu, 11 Aralık'taki oturumda da, Dimisstokli Efkalidis (Tekfurdağı) ve Tokididis'in (Çatalca) soru önergesiyle tekrar gündeme gelir (A.g.e., s. 285-286).

Öğreniyoruz ki, İttihatçı iktidar 'vatan toprağını Bulgar'a hibe etmiştir. Bu, İttihatçıların nasıl iktidar eylediğinin en net göstergesidir. Bu durumu Rum mebuslar Meclis'te gündeme getirir, ama Türk mebuslar es geçer.

Batı Trakya'nın Gümülcine'ye kadar olan kısmı, geçmişte Osmanlı'nın harpteki müttefiki Almanya'nın isteği ve geçici olduğu ifade edilen teminata uyarak İttihatçı iktidarın rızasıyla,

29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşmasıyla Bulgaristan'dan alındığı halde, 1914'de Almanya safında savaşa girmesi karşılığında tekrar Bulgaristan'a geri verilmiştir (Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1976, cilt 2, s. 402; İstanbul, 1978, cilt 3, s. 368; Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, 1881-1919, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, cilt 1, s. 179, 279; İttihat ve Terakki'nin Son Yılları, 1916 Kongre Zabıtları, Sadeleştiren, Eşref Yağcıoğlu, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992, s. 17).

Nitekim Brest Litovsk ve sonrası Bükreş Konferansı'nda (Mart-Nisan 1918) İttihatçı iktidarın delegesi vasıtasıyla İstanbul-Berlin-Bükreş yazışmaları olursa da sonuç alınmaz. Hatta Enver Paşa'nın 31 Mart 1918 tarihli 'Bulgaristan Kralı Haşmetli Ferdinand Hazretlerin başlanan mektubundan da konu gündeme getirildiğiyle kalır (Aydemir, A.g.e., s. 384396), bu durum ta ki 1920'ye kadar sürer; bundan sonra bölgeye, harbin galibi İtilaf Devletlerinin kararıyla Yunanistan egemen olacaktır. Lozan'daki görüşmelerde de sonuç değişmeyecektir.

Anlıyoruz ki bugün özellikle faşizan çevrelerin dış Türkler kapsamında Batı Trakya'nın geçmişini tartışırken, Bulgaristan egemenliği dönemini hiç gündeme getirmemesinin arka planında, demek ki İttihatçı zihniyete olan bağlılıkları yatıyor. Sadece bu bile, 'çakıl taşı vermeyiz' muhabbeti yapmayı seven bu faşizan çevrelerin gerçek zihniyetini ortaya koymaktadır.

'SERVETİM YAĞMA EDİLDİ'

Meclis'te önergelerle savaşta yaşananları gündeme getirmeye devam edilir. 9 Aralık'ta Keygam (Muş) ve Dikran Barsamyan'ın (Sivas) ile 11 Aralık'ta Dimisstokli Efkalidis (Tekfurdağı) ve Tokididis'in (Çatalca) soru önergeleri okunur (A.g.e., s. 257-258, 285-286).

Tekfurdağı Mebusu Dimistokli Efkalidis, Trakya’da Rumların sürüldüğünü belirterek, Emvali Metruke Kanunu hakkında şu değerlendirmeyi yapar (A.g.e., s. 287-289):

“...Meclis’e dahi Emvali Metruke ve Eşhası Menkule Kanunu layihası namı riyakâranesi (ikiyüzlülük) altında bir kanun da gelmiştir. O kanununun dahi Meclisi Âliden geçerek tasdiki talep olunmuş. Malumu âliniz Meclisi Âlinin, vicdanının isyan ettiğini biz de gördük ve bu kanun, isyan edilmeyecek bir kanun mahiyetinde de değil idi...”

Bendeniz Tekfurdağı Mebusu bulunduğum halde Teldurdağında serveti mülkiyem de yağma edilmiş. Bunun için müracaat ettiğimde ne deseler iyi efendim? Oradan muhaceret eden eşhas meyanında bir takım kimseler Yunanistan’a gitmiş. Bunlar için muhtelif bir komisyon tesis edilmiştir. O muhtelif komisyona müracaatla hukukunuzu arayınız dediler. Fakat biz hiçbir suretle müdafaai hukuka muvaffak olamadık...”

İlgili komisyonların malı, mülkü nasıl sattığı konusunu Trabzon Mebusu Yorgi Yuvanidis, kürsüde dile getirir. Çıkarılan adamların nereye gittiğini kimse bilmediğini, bu komisyonların 3-5 günlük ilanları sonunda malların satıldığını, İzmir, Edirne, Marmara’da kişilerin mahvedildiğini, en son Canik’te 150 bin ahalinin (yani 150 Rum’un sürülmesi konusu BMM’de Haziran 1922’de gizli oturumda da gündeme gelir) kovulduğunu belirten Yuvanidis, “O belayı felaketi izale, yapılan fenalıkların tamir ve gaspolunan emvali iadeyle olur. Başka bir şeyle olmaz” talebiyle bitirir (A.g.e., s.293-6).

Edirne Mebusu Mehmet Faik ile Musul Mesubu Mehmet Emin (Yurdakul) ve diğer söz alan Türk mebuslar konuşmalarında, ne yazık ki Anadolu’da neler yaşadığından ve sorunlarından çok İttihatçı iktidarı savunmayı tercih ederler... 21 Aralık 1918 tarihi itibarıyla meclis, padişah tarafından fesh edilir (A.g.e., s. 363-364) ve böylece bu konudaki önergellerle ilgili görüşmeler tartışmalarla sınırlı kalır.

İSTANBUL, 'İTTİHATÇI SİSTEMİ' TASFIYE EDER

İttihat iktidarın sürgün edilenlerin malını ve mülkünü tasfiye etmek amacıyla çıkardığı geçici kanun, 1918 Kasımında Osmanlı Meclisi Mebusan'ında gündeme gelmesine rağmen, 26 Eylül 1915'ten 8 Ocak 1920'ye kadar yürürlükte kalır.

1919-20'ler, savaş ve tehcir suçlusu İttihatçılarla, bazı devlet görevlilerinin yargılandığı ve fiili işgal durumu nedeniyle 1910'larda şekillenen Türk Milliyetçiliğinin daha da güçlendiği yıllar...

Anadolu'daki Mustafa Kemal önderliğinde başlayan kurtuluş hareketi, yenik ve işgal edilmiş Osmanlı'nın İstanbul hükümetiyle 1919'un son aylarında seçim yapmaya birlikte karar verir. Oluşturulacak Meclis'te birlikte kurtuluş arayışı varsa da, Anadolu bir sonraki planını da hazırlanmış ve Ankara'da toparlanmaya başlanmıştır.

Bu ikili yapıda, İstanbul'un işgali ve Osmanlı Meclisi Mebusan'ın İngilizler tarafından basılmasıyla Anadolu öne geçer. Artık yeni meclisin toparlanma adresi Ankara'dır.

1919 sonundaki seçim sonrasında oluşturulan Osmanlı Meclisi Mebusan, 12 Ocak 1920'de toparlanmadan dört gün önce 8 Ocak 1920'de İstanbul Hükümeti bir kararnameyle (Takvim-i Vekayi'ile neşir ve ilanı: 12 Kânun-u Sani 1336, no: 3747'den aktaran Osmanlı Türkçesi ile, DÜSTUR, Tertib-i Sanî -2. tertip-, cilt 11, 10 Teşrinievvel 1334-15 Mart 1336, İstanbul, 1928, s. 553-561), İttihatçı iktidarın Tasfiye Kanunu'nu ilga eder.

33 madde olan kararnameyle, İttihatçıların Ermeni ve Rum mallarının tasfiyesini öngören sisteme son verilir:

1) 26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu ve bunun uygulanmasına açıklık getiren tüm yasal düzenlemeler yürürlükten kaldırılır (madde 30).

2) Vakıf ve gerçek kişiye ait taşınır ve taşınmaz mallara Hazine adına el konduğu tespiti yapılır.

3) Maldaki tahribattan doğan zararı Hazine tazmin edecektir.

4) Malın sahibi olan kişiler, doğrudan 'aher mahallere nakledilen' yani sürgün edilen kişiler olarak tanımlanır. Bu kişilerin malı ve mülküyle ilgili işlem de 'tasfiye' etmek olarak değerlendirilir.

5) İptal edilen tasfiye sistemi yerine, malların gerçek sahiplerine verilmesi için neler yapılacağı tek tek sıralanır.

6) Kaldırılan kanunla bugüne kadar yapılan işlemler (mülkiyet değişimi, dağıtma, satma vs) dikkate alınarak, buna karşı nelerin yapılacağı belirlenir.

7) Malın sahibine yapılacak olan ödemeler faizli olacaktır.

Kararnamenin gereğinin yapılması süreci, aynı zamanda İstanbul'un da tasfiyesinin yoğunlaştığı bir dönemidir. Bu anlamda, yürürlüğe giren kararname işlevsiz kalır.

Büyüm Millet Meclisi'nde (BMM) kararnamenin kaldırılması yönünde irade, Eylül 1922'de belirir. 14 Eylül 1922'de önce gizli celsede, sonra aleni celsede yapılan oturumun ardından Meclis'in kararıyla 8 Ocak 1920 tarihli kararname kaldırılır (TBMM Gizli CZ, Cilt3, s. 768-781; TBMM ZC, Cilt 23, s. 49).

Böylece 'İttihatçı tasfiye sistemini' kaldıran kararnamenin ilgasıyla, Ankara'da yeniden İttihatçı sisteme dönüş yolunda bir adım atılır.

II) CUMHURİYET İLANI ÖNCESİ VE SONRASI

Cumhuriyet 29 Ekim 1929'da ilan edilir. BMM'de bu tarih öncesi ve sonrasında emvali metrukeyle ilgili yasal düzenlemeler yapılır.

1921 Anayasası'nın 'iller düzeyinde öngördüğü federal sistem' ilga edilerek, Cumhuriyet'in hukuksal temeli atılır. Federal sistemde sağlıktan, ekonomiye, tarıma, eğitime ve bayındırlığa kadar pek çok alanda iç işlerinde kendi kararını vermesini içeren hükümler, Cumhuriyet ilanı kanunu değişikliğiyle 1921 Anayasası'ndan çıkarılır. Böylece 1921 Anayasası'nın demokratik hükümleri (madde 11 ve 12), Cumhuriyet ilanını sağlayan değişiklikle ilga edilir.

Cumhuriyet'in Ermeni ve Rum mallarıyla ilgili getirdiği sistem, İttihatçı tasfiye uygulamasının devam etmesi ve malların da kullanıcılar veya satın almış olanlar adına tapu kaydının yapılması yönünde olmuştur.

İttihatçı Türk milliyetçiliği, 1920'lerin siyasal kültürünü beslediği ortamda, Türk ve gayri Türk ayrımı da yapılır.

Her ne kadar bugün de çok tekrar edilen 'TCde vatandaşlık bağıyla herkes Türk'tür kültürel tanımının 1924 Anayasası'nda (madde 88) aynen yer almasına karşın, bunun böyle olmadığını birinci örneği, TC vatandaşı Ermeni ve Rumların harp vergisinden doğan mazbatasının geçersiz kılınması ve diğer örneği de çalışma hayatında 'gayri Türkler'in tasfiyesi (TBMM ZC, devre: II, Cilt 5, s. 612-614) olarak yaşanır.

BMM'DE İLK ÖNERİ: SATILSIN

Ankara'da toparlanan Büyük Millet Meclis'i (BMM), kendi varlığını güçlendirdiği oranda

İstanbul'un tasfiye sürecini de hızlandırır... Aslında yeni dönemin siyasi aktörleri de geçmişin İttihatçılarıdır...

Ermenilerin sürgünü de gündemde olup bununla ilgili İstanbul'da İttihatçılar Divanı Harp'te yargılanırken, İstanbul'daki Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Anadolu'da arayışı sürdürenlerin Sivas Kongresi sonrası oluşturulan Heyeti Temsiliyesi'nden Mustafa Kemal başkanlığındaki heyetler, 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da görüşür ve hazırlanan 5 protokolden 3'ü imzalanır.

Bugünün Kürt ve Ermeni sorunu da, protokollerin maddesinde ele alınır. 1. protokolün 4'üncü maddesi 'Tehcir dolayısıyla suç işleyenlerin cezalandırılması adlen (hukuken) ve siyaseten elzemdir olup (Nutuk, 1934 baskısı, Cilt 3, s. 193) ve 2. protokolün 1. maddesi de (özet olarak) 'Geleneksel ve toplumsal hukukumuz kapsamında Kütlerin serbestçe gelişmesinin temin edileceğiyle başlayan ifadedir (Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 1916-1922, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s. 99; bu madde Nutuk'ta ise sansürlü yer alır, 1934 baskısı, Cilt 1, s. 174 ve diğer yıllardaki baskılarda devam).

İttihatçıların yargılanmasına yönelik irade birliği, 1920 yılında da devam eder. 1920'nin Ocak ayında açılan Meclisi Mebusan'ın 28 Ocak 1920'de kabul ettiği 6 maddelik Misakı Milli'ye, 29 Ocak 1920'deki oturumda eklenen ve 11 Mart 1920'de açıklanan (resmen görmezden gelinen ve yok sayılan) 7'inci madde, 1. Dünya Harbi'ndeki kabinenin uygulamalarından dolayı cezalandırılmasını öngörür. (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 1, 12 Ocak-18 Mart 1920, s. 145-146, 435). Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin ayrıca yeni yılda önemli iki icraatı hem Osmanlı Meclisi'nin yeniden toparlanması hem de İttihatçı tasfiyesi sistemini ilga eden 8 Ocak 1920 tarihli kararnameyi yürürlüğe koymasındır.

16 Mart 1920'de Meclis'in basılmasının ardından Ankara'da toparlanan BMM, önce İstanbul Hükümeti'nin 16 Mart 1920 sonrasını ve daha sonrasında da tümünden tasfiyesini öngören düzenlemeler yapar. Bu süreç, aynı zamanda Anadolu'da Ankara özelindeki kurtuluşun

gerçekleşmesiyle birlikte yaşanır.

BMM'nin ilk kararı tehcir yargulamalarıyla ilgili olup daha sonra geçmiş 1920 Eylül'e kadar giden 'düşman işgalinden kurtarılan bölgeler'deki mallar ve mülkler konusuna yönelik kararlarla bu alanı da yeniden düzenler.

Tasarıdaki öneri: Kurtarılan bölgelerdeki mallar satılındır...

BMM'de tartışmalar, bu malların Hazine'ye mal edileceği veya edilemeyeceği yahut bugüne kadar kullananların elinden alınmaması, ama belli bir miktar para alınması ya da bu malların hemen satılması gibi noktalarda yoğunlaşır.

Tasarı, 20 Nisan 1922'de uzun görüşmelerinden ardından 224 no'lu kanun olarak yasalaşır (TBMM ZC, I/19-20.4.1922, s. 303-321; DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 3, Ankara, 1953, s. 34-35).

Özet olarak:

- 1) İttihatçı iktidar dönemindeki 'nakledilenler' şeklindeki resmi dil, 'firar ve gaybubet (kaçan ve kaybolan) olarak değiştirilir.
- 2) Düşman işgalinden kurtarılan bölgelerde, firar ve gaybubet eden kişilerin menkul malları satılacak ve gayrimenkullerini de hükümet idare edecek.
- 3) Kişi adına gelirler emaneten mal sandıklarına verilecek.
- 4) Geri dönenler, gayrimenkullerini ve emanetteki parasını alacak.
- 5) Bu hükümler, kişinin 'firar ve gaybubet' halinin mahkemeler kanalıyla hükmen sabit olması halinde uygulanacak.

Maliye Vekili, bir yıl sonrasında Nisan 1923'deki yeni yasal düzenlemenin görüşüldüğü sırada, 5. maddesindeki 'firar ve gaybubet halinin hükmen sabit olmasının tespiti hükmünün sıkıntı yarattığına dikkat çekerek bunun değiştirilmesini sağlar.

31 Ekim 1922'de Tasfiye Komisyonları'nın oluşumunda Bakanlık düzeyinde atamalarla oluşturulması yönündeki düzenleme, yerelden eşraf kişilerden oluşması yönünde değiştirilir bir kararnameyle (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 3, Ankara, 1953, s. 100-101). Böylece emvali metrukeyle ilgili eşrafın aktif olmasına imkân yaratılır.

ANKARA'DA 'İTTİHATÇI SİSTEME' DÖNÜŞ

İzmir'in kurtuluşu sonrasında cephede kazanılan zaferin Lozan'da görüşmelerle teyit edilmesi süreci başlar.

Emvali metruke konusu yine Meclis gündemindedir. 1922 ve 1923 içinde değişik zamanlarda verilen 5 tasarı ve bir tezkere birlikte ele alınır ve BMM'de görüşülür. Tasarı, İstanbul Hükümeti'nin 8 Ocak 1920 tarihli kararnamesi 14 Eylül 1922'de kaldırıldığı için, tekrar yürürlükte olan İttihatçı iktidarın 26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu'nun uygulamada yaşanan sorunlarını gidermeyi amaçlar.

Tasarı, BMM'de 15 Nisan 1923'de görüşülür ve 333 no'lu kanun olarak kabul edilir (TBMM, devre: I, Cilt 29, s. 159-175). Görüşmelerde pek çok mebus söz alır. Canik Mebusu Nazif, emvalin 10'da 1'nin kalmadığını, Çorum Mebusu Haşim, sırf vakıflara ait olup Evkafın elinde malın değerinin 500 milyon lira civarında olabileceğini beyan eder.

Maliye Vekili Hasan Fehmi de, 20 Nisan 1922 tarihli 224 no'lu kanundaki 'firar ve tegayyübün hükmen sabit olması' hükmünün yarattığı sıkıntılara değinerek, böylece hükümetin elinin kolunun bağlandığını, onun için bu kanunun ilga edilmesi ve Tasfiye

Kanunu'nun mevcut şartlara göre eksiklerinin giderilmesi gerektiği ifade eder.

333 no'lu kanunla 224 no'lu kanun kaldırılırken, 26 Eylül 1915 tarihli geçici kanun 2., 4., 7., 8. ve 9. maddeleri değiştirilir (333 no'lu kanun, TBMM Zabıt Ceridesi, devre: I, Cilt 29, s. 159-175 ve DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 4, Ankara, 1953, s. 65-67). 26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu'na eklenen hükümlerle getirilen yeni sistem:

- 1) Genel olarak eski kanundaki sürgün edilen kişilerin mallarının Hazine adına kaydedilmesi ve tasfiye işleminin Tasfiye Komisyonları tarafından yapılması hükmü geçerlidir.
- 2) Malın fiyatlandırmasında 1915'deki Hazine'nin vereceği bedel, 1923'de takdir olunacak bedel olarak değiştirilir (iki yıl sonrasında gayrimenkul fiyatı, '1915'deki kayıtlı değer olacak şekilde netleşecektir).
- 3) Davalarda Defteri Hakani (bugünkü Tapu ve Kadastro Genel müdürlüğü) yerine Hazine hasım olur.
- 4) Alacağı olduğunu iddia edenlerin süresi ülkedeyse 4 ay ve yabancı memleketteyse 6 ayda komisyona başvurması gerekir (eskiden bu süreler 2 ay ve 4 aydı).
- 5) Hazine ve evkaf adına kaydedilen malların, muhacirlere parasız olarak dağıtılması ve bölüştürülmesi ile ayrıca, (1916'de eklenen) sürgün edilenlere gittiği yerde bedelsiz arazi ve emlak verilmesi hükmü de ilga edilir.
- 6) Tasfiye Komisyonu görev süresi 1 yıldır, 1915'de bu yoktur.
- 7) Eşhasla ilgili 'nakledilen' yerine 'infikak eden', yani 'yerinden ayrılan' olarak yapılan ifade bir sonraki maddede (333 no'lu kanunun 6'ncı maddesi), 'her ne suretle olursa olsun başlayan tanımlamada, kaybolan, uzaklaşan, yabancı memlekete ve İstanbul ile çevresine

kaçan ifadesi eklenir. Böylece el konulacak malın ve mülkün tanımında eşhasın konumu en geniş anlamda yorumlanır.

8) Kanunun icrasıyla ilgili 1915'te nizamnameyle yapılması istenilen düzenleme, 1923'de talimatname olarak değiştirilir.

333 no'lu kanunla ilgili olarak 29 Nisan 1923'de çıkarılan 25 maddelik talimatnameyle de (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 4, Ankara, 1953, s. 7782) kanun uygulanmasının nasıl olacağı sorusuna açıklık getirilir.

Buna göre, Tasfiye Komisyonları tasfiyeye devam edecek ve evrakları inceleyecek, mallar Hazine ve Evkaf adına kaydedilecek, komisyon işlemleriyle ilgili 'esas ve cari' olmak üzere iki defter tutacak, bazı gelir kalemi de doğrudan bütçeye gelir kaydedilecek (bu hüküm yasada yok, ama yönetmenlikte yer alır) gibi hükümler sıralanır.

Özet olarak, BMM'de İttihatçı tasfiye sistemi kabul edilir. Ve elbette uygulamalar da bu yönde olur: Osmanlı'da olduğu gibi Tasfiye Komisyonları yeniden oluşturulur ve 1915'deki gibi ikişer adet defter tutması öngörülür. Bunun ekonomi politiği de, İttihatçı bakış temelinde şekillenir.

Demek ki Osmanlı döneminde olduğu gibi 1923 sonrasında görev yapan Tasfiye Komisyonları vardır ve icrasını 'esas ve cari' olarak iki deftere kaydetmiştir.

Peki, Cumhuriyet dönemi kaç tane Tasfiye Komisyonu görev yaptı ve bunların faaliyetinin kaydedildiği defterler nerededir?

VATANDAŞ ERMENİ VE RUM'A 'ÖDEME YOK'

BMM'de, Yunanlılara karşı Kütahya-Eskişehir savaşının kaybedildiği, Sakarya ırmağı gerisine çekildiği ve Yunan askeri gücünün Ankara'yı tehdit ettiği dönemde ordunun lojistik ihtiyacını gidermek amacıyla BMM Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal'in emriyle yararlanılması hedeflenen iktisadi kaynaklardan biri de emvali metrukedir.

5 Ağustos 1921'de 'Başkomutan, Meclis yetkilerini Meclis adına kullanabilecektir' hükmünün de yer aldığı yasayla Başkumandan olan Mustafa Kemal'in 7-8 Ağustos 1921'de Tekâlifi Milliye Emri (Milli Vergi Buyruğu) adı altında yayımladığı 10 emriyle, ordunun insan ihtiyacının ve araç-gereciyle yiyecek-giyeceğinin karşılanması hedeflenir.

10 emirden 6 sayılı olanında, ordunun beslenmesine, giymesine yarayan tüm emvali metrukeye ordu adına el konduğu açıklanır (Açıksöz, 10 Ağustos 1921'den aktaran Prof. Dr. Mehmet Akif Tural, Tekalif-i Milliye, Halka Borcu Kalmayan Devlet, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı: 32, Cilt 11, Temmuz 1995). BMM'deki harp vergisiyle ilgili tartışmada gündeme gelir ve 1921'deki bu vergiden tahsilat 6.4 milyon liradır (TBMM ZC, I dönem, Cilt 28, 22.3.1339, s. 124-127).

Kurtuluş savaşının finansmanında katkıda bulunanlara ellerindeki mazbataya göre ödeme, 12 Nisan 1339 tarihli 328 no'lu Düyunatı Sabıkanın Sureti Tediyeğine Dair Kanun ile 3 Nisan 1924 tarihli 459 no'lu Mahsubi Umumi Kanunla sağlanır.

Ödemede Rum ve Ermeniler istisna tutulur. Rum ve Ermenilere ellerindeki harp vergisinden doğan alacaklarının mazbatalarının ödenmemesi- sinin formülü gizli celsede tartışılır ve benimsenir (TBMM Gizli ZC, Cilt 4, Ankara, 1985, s. 428-431).

Madde 2- Türkiye'den ayrılan mahaller ahalisinden Türk tebaası olmayanlarla eczayı vatanın (vatan parçasından) bir kısmını tefrike (ayırmaya) sai olmuş (çalışmış) olan siyasi zümre ve

teşkilatlara mensup eşhasın Hazine- deki matlupları (alacağı) işbu kanundan müstefit olamaz (faydalanamaz).

Görüşme esas olarak 2. maddede yoğunlaşır. Maddenin muğlak ifadeler içerdiği ve bundan dolayı Müslümanların mağdur olacağı endişesiyle teklif veren Konya Mebusu Musa Kazım, Türkiye’den ayrılan mahallerde Türk tebaasından olmayanların ve vatanın parçalanmasına çalışanların alacaklarının ödenmemesi gerektiği yönündeki değerlendirmesinin ardından, Encümen Reisi Hasan Fehmi (eski Maliye Vekili, Gümüşane mebusu), böyle bir madde hazırlamanın gerekçesini, şöyle açıklar:

“Maddeden maksat tehcir ve tegayyüp (sürgün edilen ve kaybolan) Rumların ve Ermenilerin Tekalifi Milliye ve harbiye mazbatalarını mahsup etmemektir. Çünkü gerek harbi umumiye, gerek istiklâl harbine yine Şarki Anadolu’nun harbisine nasıl Ermeniler sebebiyet verdi ise Garbi Anadolu’nun harabisine ve istiklâl harbinin bu kadar çetin ve bu kadar memleketi yıkıcı bir hal almasına da Rumlar sebebiyet verdi. Binaenaleyh bu kanunla biz o muhaberelelerin bıraktığı tesiri maliyi kastediyoruz.

Binaenaleyh Rumları, Ermenileri bu Tekalifi Milliye mazbatalarının bedellerinden müstefit etmemek (faydalanmaması) için bir çare düşünüldü. Fakat bunu açık olarak Rum ve Ermeni diyemezdik. Muhtelif şekiller ve formüller yazıldı. Muhtelif şekiller üzerinde tetkikat yapıldı.

Nihayet en az mahzurlu veyahut mahzursuz bu şekli bulduk. Derhatır buyurursunuz vaktiyle bir Emvali Metruke Kanunu (20 Nisan 1338 tarih ve 224 no’lu kanun kastediliyor N.O.) yapıldı. Firar edenlerin emvalini hükümet tasfiye eder deniliyordu. Size sorarım arkadaşlar; bhusus Musa Kazım Efendiye sorarım. Tek bir Müslüman emvalini hangi hükümet, hangi memur tasfiye etti.

Maksat, siyasi zümre altında bu iki unsuru saklamaktır.

Bittabi yine firar ve tagayyüp eden eşhasdan maksat ne ise onların emvali metrukeleri denildi. Onların emlâki tasfiyeye tabi idi.”

İfade bu kadar net.

Devamında ekonomik ve ticari hayatla ilgili bazı tespitlerde bulunan eski Maliye Vekili Hasan Fehmi, 1. Dünya Savaşı öncesinde sınırlı sayıda İslam mağazasının varlığını hatırlatarak, esas olarak İslamların ticarete atılmış olmadığını belirterek, ‘tekalifi harbiyenin’ yani gerek duyulan kay- nağın büyük kısmının Rum ve Ermenilerden alındığını ve ellerinde mazbatalarının bulunduğuna dikkat çeker ve şöyle devam eder:

“Yalnız Ankara’nın içerisinde, bugün bendenizin tahminine göre, gayrimüslimlerin elinde herhalde 400-500 bin liradan aşağı değildir. Bunların bugüne kadar ne bir tanesi verilmiştir ve ne de mahsup edilmiştir.”

Bugüne kadar Rum ve Ermenilere ellerindeki belgeye göre ödeme yapılmadığını ve bundan sonra yapılmaması için maddenin de bu şekilde düzenlendiğini ifade eden Hasan Fehmi, Maliye Vekili’nin defterdarlara göndereceği mahrem tebligatla yapacaklarını anlatması üzerine, ikna olduklarını ve bunun üzerine tasarının encümende kabul edildiğini hatırlatır.

Buna göre Maliye Vekili, defterdarlara ‘yalnız Rum ve Ermenilere ait’ olmak üzere sürekli olarak ‘tetkikat yapıyoruz, tahkikat yapıyoruz diyerek oyalayacak ve böylece öngörülen sürenin de geçirilmesini sağlanacak talimatı verecektir.

Ayrıca Yahudilerin durumu da BMM’de gündeme gelir. Hasan Fehmi, Arapların arazisinin ayrıldığını belirterek, kanunun esas amacının Rum ve Ermeniler olduğunu bir kez daha tekrar eder ve “Harbi umumide Anadolu’nun sebebi felaketi nasıl Ermeniler oldu ise, istiklâl muharebesinde de sebebi nikbeti Rumlar olmuştui? diyerek, bunlara Maliye’den ödeme yapılmamasının bir hak olarak görüldüğünü ve Yahudilerin durumunu da hükümetin

değerlendirebileceğini açıklar.

Tartışmaların ardından söz alan, Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik (Kângırı Mebusu sonraki adı Çankırı; soyadı Renda olup, tehcirde Bitlis Valisi), emvali metruke kanunun kimlere uygulanıyorsa onlara uygulandığını belirterek, ısrarlı sorular üzerine gayet net yanıt verir, “Bize mensup olmayanlara mümkün olduğu kadar müşkülât göstereceğiz” der.

Bu kadar net ifade edilir; ‘biz’den olmayan ‘öteki’ hedeftedir.

Önce 2’nci ve ardından da 4’üncü madde kabul edilir ve aleni celseye geçilir. Gizli oturumda görüşülen bu iki maddeyle birlikte 18 maddelik tasarı, 3 Nisan 1340 tarih ve 459 no’lu 1324 Temmuzundan 1339 Senesi Gayesine Kadar Bilcümle Matlubat ve Düyunu Hazinenin Sureti Mahsubuna Dair Kanun olarak kabul edilir (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 5, Ankara, 1948, s. 382-384).

Vatandaş bireyin Hazine’ye yani devlete olan borcu ve alacağına mahsup ve takas edilmesi işleminde 1. maddede belirtilen istisna dışında, Türkiye Cumhuriyet vatandaşı Ermeni ve Rumların da nasıl ayrıma tabi tutulacağı 2. ve 4. maddenin gizli celsede tartışıldığı biçimde formüle edilir.

Kurtuluş savaşının finansmanına katkıda bulunanlara ellerindeki mazbataya göre, Müslüman ve öyle anlaşılıyor ki Yahudi ise ödeme yapılacakken, Rum ve Ermenilere, yani Hıristiyanlara ödeme yapılmayacağını formülü gizli celsede açıklanır.

Cumhuriyetin ilanından sonra ve 24 Anayasası’nın kabulünden hemen önce BMM hükümeti idaresi altında yaşayanlardan Müslüman ve Yahudi isen vatandaş yani ‘bizdede ve Hıristiyan (Rum ve Ermeni) isen gayri vatandaş yani ‘öteki’ tanımı, bir kanunda bu şekilde resmileştirilir.

1 Temmuz 1908-1 Mart 1924 döneminde Hazine'nin tüm gerçek ve tüzel kişilerden kanunda belirtilen borcu ve alacağına mahsup işleminin yapılmasıyla ilgili müracaat süresi bir çok kanunla 1 Haziran 1931'e kadar uzatılmış olsa da, gizli celsede tartışıldığı ve beyan edildiği gibi 3 Nisan 1924 tarihli kanunla TC vatandaşı Rum ve Ermenilerin mahsup işlemlerinin yapılmaması yönündeki sınırlama daha sonra çıkarılan kanunlarda da değiştirilmez.

Mahsup işlemini düzenleyen kanunlar (3 Nisan 1340 tarih ve 459 no'lu, 27 Ocak 1926 tarih ve 726 no'lu, 3 Şubat 1926 tarih ve 731 no'lu, 23 Haziran 1927 tarih ve 1138 no'lu, 17 Mayıs 1928 tarih ve 1274 no'lu, 31 Mayıs 1930 tarih ve 1661 no'lu) Kasım 1988'e kadar yürürlükte kalır (Resmi Gazete, 8 Kasım 1988 ve no: 19983).

Ayrıca 459 no'lu kanunun 1'inci maddesindeki 'emvali milliye ve emvali metruke satış işleminin istisna hükmü, 27 Ocak 1926'daki 726 no'lu kanunla kaldırılır. Buna göre Hazine, emvali metruke satışından alacağının mahsubunu, tahsilini yapabilecektir.

Bu işlem, emvali metruke olarak nitelendirilen emvalden dolayı 'mübadeleye gayri tabi' eşhas ve tüzel kişinin de, Hazine gibi alacağı doğabileceğinin ifadesi olup, buna göre tazmini gerekebilir. Ama bu yöndeki 'harp vergisi'ndeki mazbatayı ödememe halinin, emvali metrukede devam ettiğini yani ödemenin yapılmadığını düşünmek mümkündür.

Kanunla, fiili durumun resmi ifadesi bu şekilde düzenlenir ve uygulanır. Bu da 'herkesin' nasıl vatandaş olduğunun net ifadesidir.

Bizzat kişilerle, Hazine adına kaydedilen ve yararlanan emvali metrukeyle ilgili mazbataların tazmini gerekmez mi?

DAĞITMAYA VE SATMAYA DEVAM

Bazı tasarıda veya tasarının esbabı mucibesinde ya da yasada resmi olarak ifade edildiği gibi 'emvali metrukenin' dağıtılmasını öngören bir tasarı da, Halifeliğin kaldırılmasından sonra ve 24 Anayasası'nın kabulünden önce görüşülür ve yasalır. Meclis'te gündeme gelen tasarıyla sürgün edilenlerin geride kalan malının ne yapılması gerektiği tartışması Mart 1924'te yeniden yoğunlaşır. 441 no'lu kanunla ilgili tasarının geçmişi kasım 1923'e kadar geriye gidiyor (TBMM ZC, devre: II, Cilt 3, 12.11.1339, s. 345; TBMM ZC, devre: II, Cilt 7, 13.3.1340, s. 411420; 441 no'lu kanun, DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 6, Ankara, 1934, s. 327). Uzun tartışmanın sonucunda birinci madde oylanır ve kabul edilir.

Madde 1- Mübadeleye gayritabi eşhasa aid olup Hükümet yedinde (idaresinde) bulunan metruk emlak ve arsa, düşman, usat (asiler) ve hasbellüzum (gerektiği için) Hükümet tarafından hedim (yıkma) ve tahrip veya harb dolayısıyla ihrak edilmiş (yanmış) olan emlak sahiplerine, muhtacolanlar tercih edilmek şartıyla zayıatlarının derecesi nispetinde tevzi ve temlik olunur (dağıtılır ve verilir).

Maddede yazıldığı gibi emvali metruke literatürüne bir tanımlama daha eklenir. Mübadillerden sonra bir de mübadeleye gayritabi eşhas yani mübadele edilmeyen yani sürgün edilen kişi için kullanılır ve 15 Nisan 1339 tarih ve 333 no'lu kanunun 6'ncı maddesindeki, sebebi ne olursa olsun 'kaybolan veya uzaklaşan hatta izinsiz istanbul'a giden' kişilerin mallarının tasfiye edileceği hükmü dikkate alındığında, mübadeleye gayritabi eşhas en geniş anlamda kanunen 'sürgün edilen ve kaçan ve kaybolan ve uzaklaşan' olarak tanımlanan kişiler ifade edilir.

Mübadele kanunuyla Yunanistan'la Türkiye arasındaki anlaşma gereği Yunanistan'a gönderilen Hıristiyanlara, yani Rumlara mübadil denilince, bunlardan önce 14 Mayıs 1331 tarihli geçici kanunla sürgün edilenlerle birlikte, değişik gerekçeyle taşınmaz malını bırakıp gitmek zorunda kalan kişilere de mübadeleye gayritabi eşhas ya da gayri mübadil eşhas

denir.

441 no'lu kanun gereği hazırlanan 30 Eylül 1924 tarihli yönetmenlikte (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 5, Ankara, 1948, s. 657-658) dağıtılan gay- rimenkulün o kişi adına kaydedilmesi ve tapu senedi verilmesi öngörölür.

Kanun bir yıl yürürlükte kalmasının ardından 13 Mart 1924 tarih ve 441 no'lu kanunun 1. ve 2. maddeleri, 15 Nisan 1341 tarih ve 622 no'lu kanunla değiştirilir (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 6, Ankara, 1934, s. 327).

1. maddede dağıtıma ek olarak, metruk emlak ve arsaların satılması hükmü getirilir.

Hükümetin 'mübadeleğe gayri tabi eşhasa ait' gayrimenkullerin zararı oranında dağıtılması hükmüne, bir yıl sonra satılması da ilave edilir.

2'nci maddedeki, dağıtılacak gayrimenkulün değerinin Maliye bütçesinden karşılanması hükmüne de, bedelin 1331'deki (1915'deki) kayıtlı değere göre belirlenmesi ifadesi eklenir.

Peki, niye gayrimenkulün kıymetinin belirlenmesinde 1920 veya 1923 değil de 1915 yılı? BMM'deki görüşmelerde de bu gündeme getirilir.

Kasım 1988'e kadar yürürlükte kalan bu 441 nolu kanunun kabulünden 10 gün önce yani 3 Mart 1924'te Zonguldak Mebusu Halil'in 28 Ocak 1924 tarihli soru önergesine Başvekil ismet verdiği cevapta, gerek Ermenilerin gerekse Rumların mallarının 8/21 Eylül 1332/1916 tarihli Mütamev- vilan Kanunu gereği Balkan Harbinden sonra gelenlere verildiği, ama harbin bitimiyle dönen Ermeniler ve Rumlar ve yeni durumla ilgili olarak Maliye ve Mübadele vekaletleri tarafından yeni düzeleme nedeniyle tasarruflarında sınırlandırmaya gidildiğini ifade eder (TBMM ZC, II/7-3.3.1924, s. 69-70). Ve ardından emvali metrukeyle ilgili bir başka yasa kabul edilir.

Hükümetin elindeki arazi ve arsanın satılmasından Türk sermayedarların da yararlanması bir kanunla düzenlenir (22 Şubat 1926 tarih ve 748 no'lu kanun, DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 7, Ankara, 1944, s. 420-421). Ticaret ve sanayi odaları ile borsa ve belediyelerin iyi hizmet vermesi ve fabrika yatırımı yapmasıyla diğer ortaklıklara, gerekli arazi ve arsa satışı hedeflenir.

SATIŞLAR 1915 FİYATINDAN

Mart 1926 itibariyle, Rum ve Ermeni taşınmaz mallarının satışıyla ilgili 26 Eylül 1915 tarihli geçici kanun ve 15 Nisan 1923 tarihli kanun ve diğerlerinde birçok maddede düzenleme yapıldığı halde, 'satılan malın fiyatı ne olacak?' sorusuna yeniden yanıt aranmaya başlanır. Bugüne kadar nasıl satıldı ve fiyatı belirlendiyse, öyle satılsın yöntemi terk ediliyor ya da mal elden çıkarıldı, görünüşte 'satış' yapıldı ama aslında 'satış' işlemi yapılmadı ki, yeniden fiyatı ne olacak sorusuna yanıt aranıyor.

Tasarı Meclis'te uzun tartışmanın ardından 13 Mart 1926'da 781 no'lu Mübadeleye Gayritabi Eşhastan Metruk Olup Hakkı Iskanı Haiz Olanlara ve Verilecek Emvali Gayrimenkule Hakkında Kanun olarak ya- salaşır (TBMM ZC, devre: II, Cilt 23, s. 72-88, 160-161 ve DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 7, Ankara, 1944, s. 655-657).

Uzun ve anlaşılması zor bu 1'inci maddede, satılacak gayrimenkullerle ilgili önce bir belirleme yapılıyor:

- 1) 'Mübadeleye gayri tabi' yani mübadil olmayan kişilerden metruk 441 no'lu ve 662 no'lu kanunlara tabi gayrimenkuller,
- 2) 15.4.1339 tarihli kanuna göre kiralanan ve geliri olan Hazine-i Ev- kaf'a, yani Vakıflar İdaresi'ne kaydedilenlerden mübadeleye tabi olmayanların gayrimenkulleri,

3) Mübadeleye gayri tabi kişilerden metruk 1341 yılı bütçesinin 23. maddesinin V fıkrası gereği vilayetlerin 'idarei hususiyeleri'ne, yani Özel İdareye verilenlerden mübadeleye tabi olmayanların gayrimenkulleri,

4) Vaktiyle bedel karşılığı verilmiş ve verilecek olan gayrimenkuller,

5) Muharebede meskenleri harap olanların ikametlerine tahsis edilen ve geri alınmayan haneler olarak sıralanıyor.

2. madde de, Rumlardan kalan mallar kapsama alınır.

Fiyatlandırmayla ilgili iki gruplandırma yapılır.

'Mübadeleye gayri tabi kişilerden metruk 441 no'lu ve 662 no'lu kanunlara tabi gayrimenkullerin satışı fiyatından 1915'deki kıymeti, sahibi adına Maliyeyi Hazine'deki emanet hesabına yatırılacak ve artan kısmı da Ziraat Bankası'na verilecek, ayrıca vakıf ile vilayetlerin Özel İdaresinin metruk gayrimenkullerinin satışında da kanun maddesinde (bu malların sahibi ve ödemesiyle ilgili) böylesi net ifade bulunmuyorsa da, 1915 değeri sahibi adına emanet hesabına ödenecek ve fazlası da Vakıflara ve 'İdarei Hususiyeler'e, yani Özel İdarelere aktarılacaktır.

Fiyatlandırmada 1915 değeri dikkate alınır.

1) Kanunen, gayrimenkulün 'terk edilmezden' önceki sahibi adına Maliye'deki Emanet Hesabına 1915'deki yazılı kıymeti kadar ödeme yapılacaktır.

2) Kanunda atıf yapılan 15 Nisan 1341 tarih ve 622 no'lu kanunun 2. maddesinde, fiyatlandırmanın 1915 başındaki kıymetine göre yapılacağı net olarak ifade edilmektedir.

3) Nitekim daha sonra yürürlüğe konulan 24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu kanunun 7. maddesi ve bu maddenin 2 Haziran 1929 tarih ve 146 no'lu tefsiri de nettir; fiyatın 1915 kıymetine göre belirleneceği hükmündedir.

Savaş koşullarında fiyatların hızla arttığı vakıa.

İstanbul özelinde tüketici fiyatlar, 1914-1918'de 15,30 misli ve 1915- 18'de 12,75 misli, savaş sonrasındaki fiyatların gerilemenin de etkisiyle

1914-26'da 14,85 misli 1915-26'da 12,37misli artmıştır (Tüketici fiyatları 1914'de=1,0 analizi, Şevket Pamuk, İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler, 1469-1998, DİE, Ankara, 2000, s. 22, 74).

Özetle 1920'lerin ortasında İstanbul tüketici fiyatlarının 12,37 misli artmasına karşın, gayrimenkul fiyatlandırmasında 1915 kıymetinin dikkate alınmasıyla yani genel olarak fiyatlardaki 12,37 misli artışın yok sayılmasıyla, ucuz fiyata satılmasına ortam yaratılır.

O günkü fiyatlara göre gayrimenkul 'gerçek sahibi'nin 12,37 misli daha düşük gelir alması yani '12,3 yerine 1 alması' hedeflenmiştir. Bu bile, sahibine hemen ödenmeyip Maliye'nin emanet hesabına yatırılıyor.

781 no'lu kanun Kasım 1988'e kadar yürürlükte kalır. 62 yılda kaç tane ve ne kadar değerde gayrimenkul satılmıştır? Ve bu hesaplarda ne kadar para toplanmıştır? Ve bu paradan gerçek mal sahibi olan kaç kişiye ne kadar ödeme yapılmıştır? Soruları daha artırmak mümkündür.

'KAN BEDELI' DAĞITILAN ERMENİ MALI

Kanunda belirtilen ifadeyle Ermeni malları, Ermeni soykırımının faili olarak bilinen İttihatçı liderlere de verilir. Osmanlı'nın İstanbul Hükümeti kararıyla yargılamalar sonucunda idam edilenlere ve yurtdışında öldürülen İttihatçı liderlerin ailelerine, Ermeni malları bir nevi kan bedeli olarak dağıtılır (makalem AGOS, 27 Mayıs 2005'te yayımlandı).

İzmir Suikastı Davası (26 Haziran 1926) öncesinde TBMM'de 31 Mayıs 1926'da kabul edilen 882 no'lu Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Suveri Muhtelifle ile Düçan Gadro- lan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlâk ve Arazi veya Tazminat Hakkında Kanunda (TBMM ZC, devre: II, Cilt 25, s. 270, 601-605, 645-646, 680-682, 697, 728-729; DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 7, Ankara, 1944, s. 1439) 12 kişinin ismi sıralanır:

Talât Paşa, Cemal Paşa, Cemal Azmi Paşa, Bahattin Şakir, Cemal Paşanın Yaveri Süreyya Bey, Cemal Paşanın Yaveri Nusrat Bey ve Sait Halim Paşa ile Kürt Mustafa'nın riyaset ettiği Divanı Harp kararıyla idam edilen Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey ile Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey, firar ve intihar eden Doktor Reşit Bey ile Erzincanlı Hafız Abdullah Efendi ile Muş Mutasarrıfı Servet Bey'dir.

Kanunla kuruluş almadan ailelere 20 bin lira değerinde Ermeni malı hibe edilir ve bu mallara 10 yıllık satılmama yasağı getirilir.

Ermeni malı verilecek İttihatçı aile listesinde İttihat ve Terakki'nin Talat ve Cemal paşalar dışında, bilinen üç liderinden biri olan Enver Paşanın ismi yer almıyor.

62 mebus tarafından imzalanıp Meclisle gönderilen önerge için, Osmanlı'yı harbe sokan ve bildik sonucu yaşatan bu İttihatçılar yönetimindeki İttihat ve Terakki hükümeti değilmiş gibi büyük övgüler diziliyor, kanun gerekçesinde.

O dönem Türkiye’de yaşayan İttihatçılar, önce İzmir ardından Ankara’da idamla yargılanır ve sonunda idam edilirken, dışarıda öldürülmüş İttihatçılara övgülerle Ermeni malı verilir.

Kasım 1988’e kadar yürürlükte kalan kanunda 20 bin lira, hükümet teklifinde ve Kavanini Maliye Encümen mazbatasında 50 bin lira olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca Ermeni mallarının bu ailelere kanunla dağıtılması öncesinde, bu kişilerin ve tehcir nedeniyle idam edilenlerin aile fertlerinin her birine vatani hizmet tertibinden maaş da bağlanır. (14 Ekim 1922 tarih ve 271 no’lu kanun DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 3, Ankara, 1953, s. 90 ile 13 Nisan 1924 tarih ve 478 no’lu kanun DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 5, Ankara, 1948, s. 415-416). Maaş bağlanan bu İttihatçı aile listesinde de, Enver Paşa’nın ailesinden hiçbir kimsenin adı yer almıyor.

‘MÜLKÜN YÜZDE 70-80’İ KAYITSIZ’

Emvali metruke transferinin yoğunlukla yaşandığı 1920’lerde, mevcut gayrimenkullerin yüzde 70-80’nin tapu senedi yoktur; yani kayıtsızdır. Toprak mülkiyetindeki bu durum, bizzat Başvekil İsmet tarafından 1926 Haziranında açıklanır.

Tapu Daireleri Haricinde Elden Ele Geçen Emvali Gayrimenkulenin Tapu Senedine Raptı Hakkında Kanun Layihası (1/963) gündeme alınır (TBMM ZC, II/25-17 ve 24.5.1926, s. 191, 455) ve 1 Haziran 1926 tarihli zaptın sonunda tasarıyla ilgili encümenlerin ve Başvekil’in mazbataları vardır. Başvekil İsmet imzalı ve 15.5.1926 tarihli tasarının gerekçesinde, aynen şu değerlendirme yapılır (TBMM ZC, II/26-1.6.1926, s. 13, ek zabıt s. 50-52):

“Senetsiz tasarruf yüzünden ahali arasında pek çok ihtilafat ve münazaat (ağz atışması, çekişme) hadis olmakta olduğu halde bazı ahvalde bilâsenet (senetsiz) tasarruf olunan yerlerin tapu senedine raptına kavanin ve nizamatı mevzuanın müsait olmamasından naşi

(sebebiyle) ihtilafat ve münazaatı vakıa izale edilememektedir...

Türkiye’de senetsiz tasarrufa! yüzde 70-80 raddesine baliğ olmakta bulunduğu anlaşılmaktadır...

Senetsiz tasarrufun men’i...

10 sene ve daha ziyade temellük ve tasarruf olunduğu veyahut müddeti temellük ve tasarruf 10 seneye baliğ olmamakla beraber tasarrufun niza- dan arî bulunduğu tahakkuk eyleyen yerlerin dahi ziyetleri namına senede raptını teminen ikinci madde tanzim edilmiştir.”

Gerekçesi bu şekilde açıklanan tasarının 1. maddesiyle gayrimenkulleri 10 yıldır kullanan adına tapu kaydının yapılması öngörülürken, 2. madde de, kullanım süresinin 10 yıl olmaması halinde de hangi koşullarda tapu senedi verileceği hükmü yer alır.

Toplam 6 madde olan tasarı kanunlaşamaz. Tasarı, 10 ay sonrasında Başvekil İsmet’in 13.4.1297 tarihli tezkeresiyle hükümete geri iade edilir (TBMM ZC, II/31-14.4.1927, s. 144-145).

1930’lu yıllarda sürgün ve mübadil kişilerden kalan gayrimenkullerin tespiti ve kaydı sorunu yaşanıyor olacak ki, Maliye Vekaleti Milli Emlak Müdürlüğü, Hazine’de olmayıp özel kişilerde olan emvali gayrimenkullerle ilgili yaptığı açıklamada, ihbarda bulunacakları ödüllendireceğini açıklar.

LOZAN’DAN SONRA ‘SÖZDE EL KONMAYACAK’

Emvali metrukeye Hazine tarafından ‘el konulması’ işlemi, Lozan Antlaşmasının yürürlük tarihinden öncesi ve sonrası ayırımına tabi tutulur. Bu amaçla bir yönetmenlik hazırlanır.

Lozan, her ne kadar ağustos 1923'de Meclis'te görüşülür kabul edilirse de, uluslararası niteliğinden dolayı yürürlüğe girme tarihi 6 Ağustos 1924'tür.

Antlaşmada mülkiyet düzenlemeleri nedeniyle, ilk öncesinde nasıl bir uygulama yapıldığı bilinmese de, Lozan'ın yürürlüğe girmesinden yaklaşık iki yıl sonrasında 13 Haziran 1926 tarih ve 3753 no'lu yönetmenlikle ilgili düzenleme yapılır (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 7, Ankara, 1944, s. 1549-1550).

Kişinin durumuyla ilgili kanunda yapılan belirlemeye göre 13 Eylül 1331 tarihli geçici kanun ve 15 Nisan 1339 tarihli kanun hükümlerinin, 'eşhasın durumuyla' ilgili olarak Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 6 Ağustos 1924 öncesinde uygulanacağı ve sonrasında uygulanamayacağı yönünde açıklık getirilir. Yönetmenlik, 17 Temmuz 1927 tarih ve 5451 no'lu yönetmenlikle kimi maddeleri değiştirilir (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 8, Ankara, 1946, s. 1068-1069).

1926'da yürürlüğe giren yönetmenlikteki net hüküm, bir yıl sonrasında yapılan değişikliklerle maskelenir. Bu değişikliklerle, Lozan Antlaşmasının yürürlüğe konulmasından önce 'emvali metruke' sayılan mallarla ilgili olarak 13 Eylül 1331 ve 15 Nisan 1339 tarihli Tasfiye Kanununun öngördüğü işlemlerin yapılmasına devam edileceği hükmü muğlâk ifade edilir. Ayrıca gayrimenkulün 'sahibi ve vekiline iade ve teslim edileceği' hükmü de sadece 'sahibine iade edilir' olarak değiştirilir.

Yani taşınmaz mal, bir biçimde 'emvali metruke' olarak değerlendirilmişse, Lozan'ın yürürlük tarihi 6 Ağustos 1924'ten sonra dahi Hazine'nin vaziyet edeceğinin resmi ifadesi muğlâk olarak düzenlenir.

Yönetmenlik 5 Ekim 2006 tarihine (5 Ekim 2006 tarih ve 26310 no'lu Resmi Gazete) kadar yürürlükte kaldıysa da, iki yıl sonra 24 Mayıs 1928'de çıkarılan 1331 no'lu kanunla esas olarak 6 Ağustos 1924 sonra da vaziyet edileceği hükmü net ifade edilir.

1331 no'lu kanununun 6. maddesi 2. fıkrasında, sürgün edilenlerin taşınmaz malların, kanunun yürürlüğe girdiği 30 Mayıs 1928'e kadar bedeli karşılığı satılmamış veya satılması için ayrılmamış olanların Hazine adına kaydedileceği hükmüyle, el koymaya devam edileceği ifadesi net olarak yazılmaktadır. 1331 no'lu kanununun 7. maddesi de, malların iade edilme-yeceğiyle ilgili düzenlemeyi içerir. 1926 sonrasında, hatta 1963'deki Anayasa Mahkemesi kararında da, Lozan Antlaşmasının yürürlüğe girdiği 6 Ağustos 1924 tarihi üzerinde durulur ve mala el konulması yönünde karar verir, mal sahibinin hep İstanbul'da yaşaması, kaçmamış ve kaybolmamış ve İstanbul'da ölmüş haliye dikkate alınmaz.

Nitekim devletin uygulamalarının devamlılığı bakımından, bir bakanlık genelgesinde de ifade edilir. 12 Eylül askeri darbe hükümeti, seçimin galibi Anavatan Partisi Lideri Turgut Özal'a (13.12.1983-9.11.1989) hükümetin devredilmediği günlerde 31 Ekim 1983'de Bülent Ulusu hükümetinin Devlet Bakanı Şuayip Üşenmedin Maliye Bakanlığı ile tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Yabancı İşler Dairesi Başkanlığı'na gönderdiği genelgede, mübadil, kaybolmuş, kaçmış ve uzaklaşmış kişilerin mallarının devlete geçtiği hükmü hatırlatılarak, herhangi bir tapu işleminin yapılmaması, bilgi, belge ve tapu kaydının verilmemesi istenir. Cunta genelgesi, 29 Haziran 2001 tarih 2001/7 no'lu olarak yeniden ilgili birimlere tekrar gönderilir.

Bildik 'yabancı uyruklular' gibi tanımın yer aldığı ve 'sürgün edilen veya kaçan ya da kaybolan veyahut uzaklaşan' kişilerin mallarıyla ilgili uygulama birliğinin ifadesi olan genelgede, halen Hazine ya da kullanan kişi adına tescil edilmemiş taşınmaz mallarının varlığından bahsedilerek, bunların sahipleri üzerine işlem yapılmaması istenir.

ERMENİ VE RUM MALINA 'TAPU KAYDI'

Sürgün edilen Ermenilerden veya mübadil Rumlardan ya da kaçan veyahut kaybolan kişilerden (ki bu dini anlamda gayrimüslimlerdir) kalan malların 1915'deki fiyatıyla ilgili

satışından, dağıtılmasına kadar bir dizi uygulamaya yönelik yasal düzenlemenin ardından bu malların vesikalarının yani yeni sahipleri üzerine kayıt edilerek tapu senedi verilmesi hükümet gündemindedir.

1928 yılın mayıs ayında Büyük Millet Meclisi'nde, yeni yıla ait bütçe görüşmelerinin de etkisiyle tam 132 tane tasan bir ayda kanunlaşır. Bunlardan bir tanesi de tapulandırmaya ve diğeri de emvali metruke gelirlerinin bütçeye kaydedilmesiyle ilgilidir.

21 Mayıs 1928'de Meclis gündemine gelen tasarı 24 Mayıs'da görüşülür ve 1331 no'lu Mübadil, Gayrimübadil, Muhacir ve Saireye Kanunlarına Tefiz veya Âdiyen Tahsis Olunan Gayrimenkul Emvalin Tapuya Raptna Dair Kanun olarak kabul edilir (TBMM ZC, devre: III, Cilt 4, s. 221, 354-355; DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 9, Ankara, 1948, s. 732-734;). Kanunla, önemli dört husus getirilir:

- 1) Böylece taşınmaz malların eski sahiplerine iadesi engellenecek (m. 7).
- 2) Bu mallar, kullanan ya da satın alanlar adına kayıt edilecek (m. 1-2).
- 3) Bu işlemde doğan bedel de Hazine tarafından karşılanacak.
- 4) Hazine adına vazıyed edilmeye devam edilecek (madde 6).

Ne kadar ödeme yapıldığı sorusuna yanıt vermeden, bu tür mallarla ilgili hesabın tasfiye (24 Mayıs 1928 tarih 1349 no'lu kanun) edilip, bütçeye gelir kaydedilmesi de Maliye'nin sahibine yapacağı belirtilen ödemenin aslında yapılmayacağını da ifadesidir.

Tasarının 1. maddesi okunur ve kabul edilir. 1. maddeye göre, hem mübadeleye tabi ahaliye hem de 13 Mart 1926 tarih ve 781 no'lu kanuna göre mübadeleye tabi olmayan eşhasa ait gayrimenkulleri satın alanlara verilen tefiz (veya tefviz) vesikası karşılığında tapu senedi

verilecektir. Yani böylece kayıtsız olan taşınmaz mallar, kayıtlı hale getirilecektir. Hem Ermeni hem Rum taşınmaz malları verilebilecek, satılabilecek ve tapu senedi kaydı da yapılacaktır. Artık emvali metrukenin tasfiyesinin yazılı hale getirilmesi, tümünden tasfiyesi ya da diğer bir deyişle transferi gündemdedir.

2. maddeye göre de, mübadillerle emvali metrukeyi bir bedel karşılığında satın alanlar dışındakilere, 1) Memleketinde mal terketmeyen mübadillere, 2) Gayrimübadillere, 3) Muhacire, 4) Mülteciye, 5) Aşiret efradına, 6) Harikzedelere 13 Mart 1340 tarih ve 441 no'lu kanun gereği dağıtılan gayrimenkul karşılığında verilen muvakkat tasarruf vesikaları karşılığında tapu senedi verilecektir; yani kaydı yapılacaktır.

Tapu senedi verilen vesika, 1. maddede mübadillerle bedel karşılığı satılan mal için verilen tefviz ya da kanunda yazıldığı haliyle 'teffiz vesikası' iken 2. maddede 'muvakkat tasarruf vesikası'dır. 2. maddede, öncesinde gayrimenkul dağıtıldığı için tasarruf vesikası verilenlerden birisi de aşiret mensubudur. Kanunla eldeki tüm vesikaların tapu senedi olarak değiştirilmesi amaçlanır.

Bu, mülkiyetteki dağıtma veya satışla oluşan fiili durumun kanunen Türkleştirilmesidir. Aynı zamanda bu, mülkiyetin tapuda Türkleştirilmesidir. Artık yeni bir dönem. Böylece mülkiyette fiilen ve resmen tapu değişikliği dönemi kanunen ve resmen başlatılır.

7. maddeye göre, 13 Eylül 1331 ve 15 Nisan 1339 tarihli kanunlarla el konulmuş ve konulacak olan taşınmaz mallardan, mübadillere ayrılınsın ya da belli bir bedel karşılığı satılmış olsun ya da Hazine adına kayıtlı bulunan mallar hak sahiplerine iade edilmeyecek ve bunlara, malın bedeli 15 Nisan 1341 tarihli (622 no'lu) kanuna uygun olarak 1915'deki kıymetine göre Maliye tarafından ödenecektir.

Kanuna göre mallar satılıyor, ama ödemeyi yapmayı taahhüt edense Maliye, yani devlet.

Malların eski sahibiyle ilgili düzenleme yetersiz bulunmuş olacak ki, uygulamaya yönelik sorunlara açıklık getirmek amacıyla hükümet 24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu kanunun 7. maddesinin kapsamının ne olduğuyla ilgili olarak 2 Haziran 1929 tarih ve 146 no'lu 1331 numaralı kanunun 7. maddesi tefsiri (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 10, Ankara, 1953, s. 921), geleceğe yönelik uygulamadan bedelinin ödenmesine, sahibine iade edilmeyeceğine kadar kesin hükümler içerir:

Hazine vaziyet edecek: 13 Eylül 1331 ve 15 Nisan 1339 tarihli kanunlarına göre Hazine, Mayıs 1928'e kadar taşınmaz mallara el koyma- dıysa bile el koymaya devam edecektir.

Iade edilmeyecek: Mallar, kanunlar gereği tahsis edilmiş veya bedel karşılığı satılmış veya Hazine adına el konulmuş olsun, hiçbir şekilde sahibine aynen iade edilmeyecek, ancak Şurayı Devlet yani Danıştay kararıyla iade edilebilecektir. Bununla Lozan'ın yürürlük tarihi sonrasında da Hazine'nin el koymasına imkân yaratılır.

Hak etmişlere de verilmeyecek: 24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu kanun yürürlüğe girdiği 28 Mayıs 1928 tarihi öncesinde ve sonrasında, malını almasıyla ilgili yapılan işlemler geçersiz kılınacak ve hak edecek konumda olsalar dahi verilmeyecektir.

1915'deki değerinden ödeme yapılacak: Mal sahibine ya da malı hak edecek kişiye 1331 yani 1915 yılı başındaki değerine göre ödeme yapılacaktır. Ödemenin 1915'deki değerinden ve Maliye tarafından yapılacak olması, satış işleminin niteliğini net ortaya koyuyor. Bu halde mallar şahsa satılırken, ödemeyi yaparsa devlettir.

24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu kanun, 10 Temmuz 1945 tarih ve 4796 no'lu kanunla yürürlükten kaldırılırken, bu kanunla ilgili 23.3.1929 tarih ve 1407 no'lu ek kanun da 8 Kasım 1988'e kadar yürürlükte kalır (Resmi Gazete, 8 Kasım 1988 ve sayı: 19983).

Genel olarak kanun bu haliyle, sahibi 'sürgün edilen veya kaçan ya da kaybolan veyahut

uzaklaşan' olarak tanımlanan kişilere ait taşınmaz mallar tapu kaydıyla yeni bir kimliğe kavuşturacak hükümler içeriyor.

ZİLYETLERE DE TAPU SENEDİ

Emvali metrukenin gerçek ve tüzel kişilerle kamuya transferi sürecinde kayıtlı hale getirme yani tapu senedi düzenleme işleminde, 'bir şeyi elinde bulundurma ve fiili olarak kullanma' olarak tanımlanan zilyetlik de dikkate alınır. Elinde tefviz vesikası olmayan, ama taşınmazları öngörülen süredir kullananlara tapu senedi verilmesi amacıyla, 1929 Haziranında kabul edilen kanunla, yeni bir düzenlemeye gidilir.

2 Haziran 1929'da ve 1515 no'lu Tapu Kayıtlarından Hukuki Kıymetlerini Kaybetmiş Olanların Tasfiyesine Dair Kanunla (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 10, Ankara, 1953, s. 896), belli süre kullanmış olanlara tapu senedi verileceği belirtilir. 1. madde, arsaları 15 yıl ve diğer araziye 10 yıl kullananlara kaydının yapılması ve tapu senedi verilmesi hükmünü içerir.

Kanunun 1. maddesiyle tapu defterinde kayıtlı olduğu halde gayri resmi olarak binalar, bağ, bahçe ve arsaları 15 yıl, yani 1914'den beri, diğer araziye 10 yıldır, yani 1919'dan beri tasarruf edenlere tapu senedinin verileceği, ilgili karşı tarafın da üç yılda dava açabileceği hakkının bulunduğu hükmüne yer verilir.

Defterdeki kayıtlı durumun yaratacağı sorunun iki ayda çözümlenmesiyle ilgili düzenleme de 2. maddede yer alır.

Tapulandırmaya yönelik faaliyet daha sonraki yıllarda da devam etmiş olacak ki, Ocak 1950'de tapuya kaydın yargıç kararıyla olacağı ve ilgili birimler tarafından harita ile krokilerin de eklenmesi yönünde kanunda değişiklik yapılır.

Bu kanunla ilgili olarak yaşanan sorunların çözümlenmesi amacıyla Bakanlar Kurulu'nun 14.5.1930 tarihli 9331 no'lu kararnamesiyle kabul edilen tüzükte (1515 no'lu kanun, konusu gereği bu cilde konmuş notuyla DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 10, Ankara, 1953, s. 897-901), bir başkası adına kayıtlı gayrimenkulün, fiili bir uygulamayla (satın alma, bağışlama, takas vs. işlemlerle) mülkiyetine sahip olan kişinin, yasada belirlenen süredir kullanması halinde, o mülkiyeti kendi adına nasıl kaydedeceğinin ve tapu senedini nasıl alacağını koşulları 17 maddede bir bir sıralanır.

KANUNEN TÜRKLEŞTİRME

Tapulandırma konusu üç yıl sonrasında yeniden Meclis ve hükümet gündemindedir. Mülkiyetin sahipliğiyle ilgili değişikliğin yani fiili durumun hukuki sürecinin tamamlanması, kayıt edilmesi ve tapu senedi verilmesiyle sağlanacağı için yeniden düzenlemeye gidilir.

24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu ile 2 Haziran 1929'da ve 1515 no'lu kanunlar gereği yapılan kayıt etme faaliyeti yeterli bulunamamış ya da eksikler tespit edilmiş olacak ki, yeni bir kanun daha çıkarılır.

5 Şubat 1931'de meclis gündemine gelen tasarı, 19 Martta yapılan görüşme sonunda kabul edilir; 1771 no'lu Mübadele ve Tefviz işlerinin Kafi Tasfiyesi ve intacı Hakkında Kanun toplam 22 madde olup, 28 Martta yürürlüğe girer. (DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 12, Ankara, 1931, s. 222-27). Kanunun 1. maddesinde kesin olarak tapulandırmaya dikkat çekilir.

Madde 1) 16 Nisan 1340 tarih ve 488 numaralı Mübadeleye tabi ahaliye verilecek emvali gayri menkule hakkındaki kanunun ikinci maddesinin son fıkrasında yazılı had dahilinde 1331 numara ve 28 Mayıs 1928 tarihli (24 Mayıs olacak, N.O.) mübadil, gayrimübadil ve muhacirlere tahsis olunan gayri menkullerin tapuya raptına dair kanunun birinci maddesinde gösterilen nisbetler kat'i tasfiyeye esastır.

Bu nispetler dâhilinde mevcut hükümlere tevfikân (uygun olarak) ittihaz edilmiş (belirlenmiş) olan teffiz (bedel karşılığı verme) kararları kat'î ve muteberdir. Bu kanunun neşrinden sonra teffiz kararı ittihaz olunamaz.

Kanunla belirlenen 'Iskani adi derecesini gösterir 4. maddeye merbut cetvel'de araziler, zeytinlik, tütün ekim alanları, bağlar verimliliğine göre derecelendirilip asgari-azami dönümleri belirlenir ve aile nüfusunun beşten fazla ve az olmasına göre dağılımı öngörülür. Demek ki kanun öncesinde bedel karşılığı araziler satılmış, ama ödemede sorun yaşandığı için olacak ki, bu sorunun 6. maddede giderilmesi hedeflenir. Bunun gereği cetvele göre bedelsiz verilecek araziyle ilgili kanunun yürürlüğe girmesine kadar yapılan ödemelerin geri verilmeyeceği ve ödenmeyen taksitlerin de tahsil edilmeyeceği ifade edilir.

Ve bu gibi gayrimenkullerin gerek dağıtılmasında gerekse bedel karşılığı satılanların tapulandırılması işleminden tapu harcı alınmayacağı 7. madde hükmüdür. Daha önceki 13 Eylül 1331 ve 15 Nisan 1339 tarihli kanunlarda emvali metrukenin tasfiye işlemini gerçekleştirmek üzere kurulan Tasfiye Komisyonu ile benzerlik taşıyan Tasfiye Heyeti'nin kurulması öngörülür (madde 8).

Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 6 ayda, Teffiz Komisyonundan alınan istihkak mazbatalarının Tasfiye Heyeti tarafından incelenmesinin ardından mazbataların sahipleri namına tasfiye vesikası düzenleneceği ve bunun da Maliye Bakanlığı tarafından imzalanması öngörülür ve bu vesikaların bir makbuz karşılığında sahiplerine verilmesi zorunluluğu getirilir.

Ödemelerdeki sıkıntıyı gidermek üzere yeniden bir faizli taksitlendirme programıyla ilgili yapılandırma, üç maddelik 21 Mart 1931 tarih ve 1773 no'lu kanunla (DÜSTUR, 3. Tertip, Cilt 12, Ankara, 1931, s. 228229) düzenlenir. Bu kanundaki hükümler yeterli olmamış ki, yeniden bir kanun daha yürürlüğe konur. Temmuz 1931 tarih ve 1866 no'lu 1771 no'lu kanuna ek kanunla (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 12, s. 985), meskenle ilgili borçlar affedilir.

Kanunla ödemede yaşanan sıkıntıya, eldeki bilgilere göre birileri adına kayıtlı malları satan devlet, yine kendi aldığı kararla bu alacağı affeder.

Emvali metrukenin 1920'lerin ikinci yarısında fiilen dağıtılması ve satılmasına yönelik faaliyet, 1930'lar başında kesin tapulandırmada yani kanunen Türkleştirmede yoğunlaşır.

Bununla mülkiyet transferi sürecinin kesin mevzuat gereği tamamlanmasının amaçlandığı anlaşılıyor. Elbette bu oluşturulan mevzuatın içeriği, aslında ekonominin Türkleştirilmesi'nin net ifadesidir..

BÜTÇEYE 'EMANET'TEN 300 BIN LIRA

Emvali metrukenin sahibine iade edilmeyeceği ve kullanan namına tapu senedi verileceği yönündeki yasal mevzuatın yapıldığı dönemde, gündemdeki bir diğer konu da sürgün edilenler adına emanet hesabında tutulan 'Emvali metruke hesabı'nın tasfiyesidir.

Emvali metruke hesabı carilerinin bütçeye irad kaydına dair (1/217) numaralı kanun tasarısı ve Bütçe Encümeni mazbatası gündeme alınır (TBMM ZC, devre: III, Cilt 4, 23 ve 24.5.1928, s. 287, 353, 386). Ve tasarı 5 madde olup, tartışılmadan kabul edilir.

1. maddeye göre, 31 Mayıs 1928 itibariyle emvali metrukeyle ilgili emanet hesabında bulunan 'alınmamış paralar' bütçeye gelir kaydedilecek ve bundan sonra ortaya çıkacak hâsılat hakkında da aynı işlem yapılacaktır.

Madde 2) Birinci madde mucibince hâsılatı müteferrika faslına alınacak mebaliğden 300 bin liraya kadar miktarın 1928 senei maliyesi Maliye vekâleti bütçesinde açılacak bir faslı mahsusa tahsisat olarak kayd ile sene zarfında emvali metruke masarifi idare ve teşkilatı için sarfa (harcama yapmağa) Maliye Vekili mezundur.

2. maddeye göre, 222 milyon 30 bin 788 lira olduğu 1928 gelir bütçesinin 300 bin lirası yani kanundaki genel tanımıyla 'sürgün edilen veya kaybolan ya da kaçan veyahut uzaklaşan' kişiye ait malın bedeli olarak emanet hesabında kalan bütçeden karşılanır. Gerekçesi de emvali metruke- nin idare ve teşkilatı için harcanması şeklinde ifade edilir.

1928-2008 döneminde gelir bütçesi, 921,5 misli artarak 222,03 milyon liradan 204,6 milyar YTL'ye (katrilyon TL'ye) yükseldiği dikkate alınacak olursa, bu basit hesapla 300 bin liranın bugünkü değeri 276,4 milyon YTL'dir. TL'de 6 sıfır atıldığı dikkate alınır artış 921,5 milyon misli olup, miktar da 276,4 trilyon liradır.

Acaba, 1928 bütçesine 300 bin lira eklenmesini sağlayan emanet hesabında toplanan para ne kadardı? Ayrıca toplanan para ile paranın kaynağını oluşturan malın gerçek değeri arasındaki oran kaçta kaçtı?

Ne kadar mal satıldı ve ne kadar para toplandı?

Bu konuyla ilgili olarak Maliye Vekili'nin Kasım 1922'de yaptığı değerlendirme, fikir edinmeye imkân sağlıyor.

Meclis'te İzmir'deki yangın ve vurgunun tartışılması sırasında Maliye Vekili Haşan Fehmi, Ermeni sürgününü hatırlatarak, şöyle devam eder (TBMM GCZ, III-29.11.1338, s. 1140):

"Tehcir neticesinde mal sandıklarına irat kaydedilen miktar ile kaybedilen paranın miktarı nedir?"

100 misli, 10 bin mislidir.

Bu gayri tabilik... Santimi santimine bunu idare etmek ihtimali yoktur."

Yani vekil, yaklaşık altı yıl öncesinde mal sandıklarına irat kaydedilenle, kaybedilen mal arasında 100, hatta 10 misli fark bulunduğu ifadesiyle, talanın boyutunu çiziyor.

Ve öncelikle 300 bin lira alındığına göre, daha sonraki yıllarda da emanet hesabından bu şekilde aktarım sürdü mü? Devam ettiyse yıllık ne aktarılan miktar ne kadardı?

Ve 5 maddelik tasarı 1349 no'lu Emvali Metruke Hesabı Carilerinin Bütçeye irat Kaydine Dair Kanun olarak 24 Mayıs 1928'deki oturumda kabul edilir (DÜSTUR, 3. tertip, Cilt 9, ciltte kanun kayıt no'su 228'dir).

1928-31 dönemi bütçe kayıtları, emvali metruke satışından önemli bir kaynağın aktarıldığını ortaya koymaktadır.

207,2 milyonluk 1928 yılı başlangıç bütçesinde ise 6,9 milyonluk 'Beşinci kısım' gelirlerin 2,9 milyonu 'Emlak hâsılatı ve 700 bin lirası da 'Satılacak emval bedeli'dir.

220.5 milyon liralık 1929 yılı bütçesinin yaklaşık 7,8 milyon lirası 'Beşinci Kısım: Müesseseler hâsılatı ve menafii olup, bunun yani 7,8 milyon liranın 3,1 milyonu 'Emlak hâsılatı' ve 700 bin lirası da 'Satılacak emval bedeli' kalemlerine aittir.

222.6 milyonluk 1930 bütçesinde ise emlak hâsılatı 2,9 milyon lira ve satılacak emval bedeli de 600 bin liradır.

186.7 milyon liralık 1931 yılı başlangıç bütçesinin 4,1 milyonu 5. kısma ait olup bunun 1,9 milyon lirası 'Satılan emval ve emlak hâsılatı'dır.

Tüm bunlar, en azından 1930'ların başında emvali metruke hesabının bütçenin önemli gelir kaynakları arasında yer aldığıının göstergesidir.

1926'daki emvali gayrimenkulenin vergilendirilmesi ve 1928'deki merkezi ve tek bütçe oluşturmak açısından emvali metrukenin hesabı carilerinin bütçeye gelir kaydedilmesi, merkezi iktidarın hem vergi gelirini artırma gayretinde olduğunu hem de gayrimenkulün tasarrufiyesi açısından belli bir düzeye gelindiğini göstermektedir.

İTTİHATÇI KANUN 73 YIL YÜRÜRLÜKTE KALDI

Sürgün edilen veya kaybolan kişilerin gayrimenkullerinin tasfiyesini öngören ve 23 Aralık 1876 tarihli Kanuni Esasi'ye, İttihatçı iktidar döneminde kabul edilen ve yürürlüğe konan 13 Eylül 1331 tarihli geçici kanun, 1921 ve 1924 anayasaları döneminde de yürürlükte kalır ve Anayasa Mahkemesi kararına göre 1961 Anayasası'na da aykırı değildir.

Ve 1982 Anayasası döneminde de yürürlükte olduğu dikkate alınacak olursa, aynı yasa hükmünün, beş anayasa döneminde uygulama imkânı bulması yönündeki uygulama birliği, anayasalardaki değişikliğin niteliği bakımından da önemlidir.

Öyle bir kanun ki, anayasalar değişse de aynı hükümler geçerli olabildi!

Ermeni, Rum ve genel olarak 'öteki'nin mülkiyetinin tasfiyesine yani mülkiyetinin Türkleştirilmesine imkân veren yasalar 1988'e yılına kadar yürürlükte kalır. Demek ki, artık ya tasfiye ya da transfer edilecek mülkiyet kalmadığı veyahut da, 100 yıllık mülkiyet mevzuatının gerekli yolu bulacağına olan güvenin ifadesi olarak pek çok yasa Kasım 1988'de yürürlükten kaldırılır. Bu kanunlardan biri de, 26 Eylül 1915 tarihli geçici Tasfiye Kanunu'nu da yeni değişikliklerle yürürlüğe koyan 15 Nisan 1923 tarihli 333 no'lu kanundur.

İttihatçı iktidarın Tasfiye Kanunu, gerçi Ocak 1920'de kararnameyle yürürlükten kaldırılmış olsa da, dönemin özelliği dikkate alınır, Nisan 1923'teki yeni düzenlemeyle birlikte 73 yıl

yürürlükte kalan bir yasadır.

Uygulanma İmkânı Kalmamış olan Kanunların Yürürlükten Kaldırılması hakkında Kanun'la (kabul tarihi: 27.10.1988, kanun no: 3488/ Resmi Gazete, 8.11.1988, sayı: 19983), 73 yıldır yürürlükte bulunan 13/26 Eylül 1331/1915 tarihli Tasfiye Kanununun icrasına son verilir. 14 Mayıs 1331 tarihli Sürgün Kanunu ise yaklaşık 3,5 yıl yürürlükte kalır.

Sürgün edilenin veya savaş ortamında gitmek zorunda kalanların mallarıyla ilgili cumhuriyet döneminde pek çok kanun çıkarılır ve bunlar uygulanır. İhtiyaç duyulmaması halinde de bir bir yürürlükten kaldırılır. Hatta yürürlükten kaldırılrsa da, bu kanunların mevcut gerekçesine göre genelgeler (12 Eylül'ün Bülent Ulusu Hükümeti'nin 31 Ekim 1983 tarihli genelgesi, tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'nün 29 Haziran 2001 tarih ve 2001/7 no'lu genelgesinde tekrar yayımlanır), yayımlanmaya ve bunun gereğinin yapılmasına devam edilir.

Hatta ilgili kanunlar yürürlükten kaldırılrsa dahi, Osmanlı tapu arşivlerinin 'kapalı' kalması istenir. MGK Seferberlik ve Savaş Hazırlıkları Planlama Daire Başkanı Tuğgeneral Tayyar Elmas, 26 Ağustos 2005 tarihinde Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği yazıda, Müdürlüğü, "Buralardaki bilgiler asılsız soykırım ve Osmanlı Vakıfları mülkiyet iddiaları gibi konularda istismara yol açabilir" şeklinde uyarır (Hürriyet, 19 Eylül 2006). 90 yıl sonra bile tapu kayıtları açılmaz...

Konuya bakış ve değerlendirmede İttihatçı mevzuatın egemenliği halen devam etmekte olup, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Ermeni ve Rumların faaliyet gösterdiği vakıflar, 'Yabancı' Tüzel Kişiler olarak değerlendirilir (TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu, sayı: 2006/1, tarih: 6.2.2006; AKP Hükümeti'nin o dönem vakıflardan sorumlu Bakanı M. Ali Şahin, Hürriyet, 15 Mayıs 2006).

Daha öncesinde Yargıtay kararında, TC vatandaşı Rum ve Ermeniler, 'Türk olmayan' ve de 'yabancı' olarak tanımlanır. Bu, 1910'lardan 1970- lere ve 2000'lere İttihatçı zihniyetin hâlâ

egemen olduğunun ifadesidir.

Vatandaşlar arasındaki bu denli 'köklü' ayrımın sonucu olarak, gayrimüslimlerin vakıf mallarına 'vaziyet etme operasyonları' yapılır..

YANAN TAPU VE NÜFUS KAYITLARI

Zamanın Başvekili ve Malatya Mebusu İsmet'in 1926'da bir tasarının gerekçesinde belirttiği gibi taşınmaz malların genelinde yüzde 70-80'inin tapu senedinin yani resmi hiçbir kaydının olmaması sorunu sonraki yıllarda da devam eder.

Yukarıda değindiğim gibi dedem, memleketim Malatya-Hekimhan- Hasançeşlebi'de yıllardır ekip-biçtiği toprağının tapusuna ancak 1980'de kavuşabildi. İlçedeki nüfus kayıtlarının yanmasının ardından 15-20 yıl sonra Malatya-Hekimhan'a tapu-kadastronun gelmesi, belki de bir tesadüftür!

Bu tapulama işlemi öncesinde, 1960'lı ve 70'li yıllarda Anadolu'nun pek çok ilçe ve kasabasında ya tapu ya da nüfus idaresinin veyahut ikisinin birden evrakları yandı; Hekimhan'da da nüfus idaresi ve daha başkaca evrakların bulunduğu bina da benzer akıbeti yaşadı. Bugün dahi resmen birçok insanın doğum tarihi gibi gerçek nüfusu hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır.

12 Eylül'le askeri bürokratik elitin egemenliğinin sürdüğü bir dönemde, hem 1915'den beri yürürlükte olan yasa kaldırılırken hem de terkedilmiş taşınmaz mallarla ilgili yeniden tapulandırma ve Hazinesin malı haline getirmeye yönelik düzenleme artık bir kanunla değil yönetmenlikle yapılır oldu.

Emvali metrukenin, tamamen devlete kalan taşınmazlardan yani artık Hazine'nin malı

olduğu yönetmenlikle valilik ve kaymakamlığa bizzat bildirilir. Ayrıca kullanan kişiye yani zilyet namına tapulandırma işlemine devam edilmesi de istenir.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı Milli Emlâk Genel Müdürlüğü, 11 Şubat 1989'da 3402 sayılı Kadastro Kanunuyla ilgili yayımladığı tebliğde yeni hükümlerin sıralanır (sayı: Mile 2. Şb. 3245-2716/4659 ve kaynak: [http://milli.emlak.gov.tr/_mevzuat/_genel_tebliğler/GenelTebliğ_-151 .htm](http://milli.emlak.gov.tr/_mevzuat/_genel_tebliğler/GenelTebliğ_-151.htm)).

Tebliğden anlıyoruz ki, o tarihte hâlâ tapu sorunu çözümlenememiş olup, şu düzenlemeye gidilir:

3402 sayılı kanunun 14. maddesinin 1. fıkrası hükmüne göre, 'Tapuda kayıtlı olmayan ve aynı çalışma alanı içinde bulunan ve toplam yüzölçümü sulu topraklarda 40, kuru toprakta 100 dönüme kadar olan (40 ve 100 dönüm dahil) bir veya birden fazla taşınmaz mal çekişmesiz ve aralıksız en az 20 yıldan beri malik sıfatıyla zilyedliğini belgelerle veya bilirkişi veyahut tanık beyanlarıyla isbat eden zilyedi adına tesbit edilir.'

Anılan kanunun 18. maddesinin U. fıkrasında ise: 'Orta malları, hizmet malları, orman ve devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da bir kamu hizmetine tahsis edilen yerler ile kanunları uyarınca Devlete (D'si büyük) kalan taşınmaz mallar tapuda kayıtlı olsun olmasın kazandırıcı zaman aşımı yolu ile iktisap edilemez' hükmü yer almaktadır.

O taşınmazı, en azından 20 yıldır kullandığını yani onun kendisine ait olduğunu vesikalarla veya tanıkların şahitliğiyle belgeleyen kişi adına tapuda kaydının yapılacağına yönelik düzenlemeye 1990'larda yapılmaya devam edilir.

III) ÖZÜR VE TAZMİN

İttihatçılar 'hem gayri Türk, hem de gayrimüslim' kimliğine göre politikasını öyle netleştirdi ki, Anadolu'nun her köşesinde 'önce can, sonra mal güvenliği sorunu yaşandı...

'Gayrimüslim politikası' kapsamına Hıristiyanların yanı sıra zamanla Aleviler de alındı ve bunun sonucu olarak 'gayrimüslim' politikası özünde Sünni İslam olarak netleşti ve buna göre uygulanana geldi..

Bugünlerdeki Ankara'nın sözde kalan 'Alevi Açılımı' işte bu politikanın sonucu olarak resmen ifade edilir oldu...

İttihatçı Türk Milliyetçiliği öylesine düşmanlık temeline dayalı milliyetçiliktir ki, esasında bunun Türk'e de hayrı olmadı...

Bugün dahi o politikanın sorunlarını yaşamıyor muyuz?..

İktidar dönemindeki uygulamalarından dolayı İttihatçı liderler, İstanbul'da Divan-ı Harp'te (27 Nisan-17 Mayıs 1919, 7 duruşma yapıldı) yargılanır ve Osmanlı hukukuna göre 'katliam, işkence, ırza saldırı, mal ve para yağmalamak' gibi fiillerden dolayı suçlu bulunur. Talat, Enver ve Cemal paşalarla Dr. Nazım birinci dereceden suçlu bulunarak idam cezasına çarptırılır. Ayrıca Teşkilatı Mahsusa Reisi Bahattin Şakir'e de Harput Davası'nda idam cezası verilir. ('Tehcir ve Takti! İttihad ve Terakki'den Yargılanması, 1919-1922, Der. Vahakn N. Dadrian, Taner Akçam, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları). Buna göre İttihatçıların katliamı tertiplelediği ve malı ve mülkü yağmaladığı Osmanlı mahkemesi kararıyla sabittir...

Dönemsel olarak 1920'lerde tek parti iktidarını kuran ve sonrasını şekillendiren CHP de, 1910'ların hem politikasından beslendi hem de kadrosuyla teşkilatlandı...

Resmi ideolojinin bu temelde oluşturulmasından dolayı, çok partili hayata geçmekle de

şekilselliğin ötesinde özünde bir değişiklik yaşanmadı...

1920'lerin birinci yarısında Erzurum Kongresiyle başlayan ve Amasya Protokolüyle devam eden Lozan'da gündeme gelen Kürt sorununu çözmeye yönelik tavır, ikinci yarısında kırılmayla Kürtlerin sürgünü ve operasyonlarla yaşanan sürece dönüştü ve devam etti:

1930'larda Yahudilere yönelik operasyonlar ve Dersim'de 'Dağ Türkü' Kırımı ve Sürgünü (devletin resmi raporundaki tanımlama Kürt değil 'Dağ Türk'ü), 1940'larda ve 1950'lerde gayrimüslimlere karşı Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül imhası, 1960 cuntası ve Rum sürgünü, 12 Mart devamında gayrimüslim vakıf mallarının gaspı ve binlerce gencin sivil faşistler tarafından öldürülmesi ve Maraş Alevi Kırımı, 12 Eylül toplumsal ve sosyal kırımı, 1990'larda 3 milyon Kürt'ün sürgünü, Sivas Yangını, çeyrek asırdır süren 'düşük yoğunluklu savaş' ve faili meçhullerle yaşana gelindi 2010'a..

Bu topraklar demokrasiye hep hasret kaldı...

1927'de^ci nüfus sayımına göre 31 anadil konuşulmaktadır...

1927'de^ci 13,6 milyon olan nüfusun yüzde 86,4'ünün anadili Türkçe ve %8,7'sinin de Kürtçe (1,2 milyon kişi) olup, geriye kalan %4,9'u da Arapça (%0,98, yani 134 bin kişi), Rumca (%0,87, yani yaklaşık 120 bin kişi), Ermenice (%0,47, yani yaklaşık 65 bin kişi), Yahudice (%0,5, yani yaklaşık 69 bin kişi) ve diğer diller toplamıdır. 13,6 milyonun dinsel dağılımında %97,3'ü Müslüman, %2,7'si de gayrimüslimdir (TC Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, 28 Teşrinievvel 1927, Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: I, Ankara, 1929).

Nüfusun 1927'deki dağılımına göre, 2010'da 72 milyonluk Türkiye'de gayrimüslimler 1,9 milyon ve anadil Türkçe ve Kürtçe olmayanların dışındaki diğer dillerin toplamı da 3,5 milyon kişi (bunun 626 bini Rumca., 338 bini de Ermenice) olması gerekiyordu.

Oysa bugün 72 milyonun sadece 2 bini Rum ve 60 bini Ermeni.

Peki, ne oldu da 1927'deki dağılım bile korunamadı?

Demek ki, resmi dilden hiç düşmeyen 'hoşgörü ve huzur ortamıyla' anlatılmak istenen budur.

Demek ki, 'hoş görüldükleri' halde yine de azaldılar.

Ya resmen hoş görülmeselerdi!

Sadece nüfusun bu 80 yıllık haritası bile, 1910'larda yaşananla, sonrası arasındaki irade birliğini ortaya koymaktadır.

Bunun ekonomik hayata yansımaları, yine bu kesimlerin tasfiyesi olarak yaşanır.

Böylesi uygulamaların sonucunda, halen toplumsal barış sağlanabilmiş değildir. Bundan dolayı toplumsal, sosyal ve ekonomik maliyeti artan sorunlar artarak bugüne gelindi.

Son çeyrek asırda, Kürt sorununun toplumsal barış temelinde çözül- memesinden dolayı 'dökülen kanın' neler yaşattığının birer şahidiyiz.

Ve bu politikalarının sonucu olarak, 1910'larda başlayan 'öteki'nin mülkiyetini tasfiye etme süreci sonraki yıllarda da devam eder.

Bu, malın ve mülkün zorla transferi özelinde ekonominin Türkleşti- rilmesidir.

Bazı gayrimenkuller de yargı kararıyla Hazine adına kaydedilir:

ERZURUM KONGRESİ'NİN YAPILDIĞI BINA

Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919'da emvali metrukelerden Ermeni Sanasaryan Mektebinde toplanır (Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, s. 77; Dr. Haluk Selvi, Millî Mücadelede Erzurum, 1918-1923, Atatürk KDTYK Yayınları, Ankara, 2000, s. 109). Bu okul vakfının İstanbul'daki gelir sağlamak için kurduğu (söylendiği biçimiyle) 'Sansaryan Han' da, geçmişte 'birçok insanın canın alındığı, işkence gördüğü' İstanbul Emniyet Genel Müdürlüğü binası idi ve bugün de İstanbul Adliyesi'ne aittir. Sanasaryan Han'ın Hazine adına kaydı, 1928'lerde başlayan ve dört-beş yıl süren mahkeme sürecinin sonunda yapılır (Cumhuriyet, 10.12.1928, 03.11.1929, 18.03.1930, 02.04.1932). Mahkemenin Nisan 1932'de Ermeni Cemaati lehine verdiği karar temyizle bozulur. Hanla beraber mektep arazisi de Hazine'nin olmuş olacak ki, yıkılır ve yerine Atatürk Endüstri Meslek Lisesi yaptırılır. Sivas Kongresi'nin toplandığı binaysa Müze olarak ayaktaadır.

ÇANKAYA KÖŞKÜ

29 Ekim 1923'den bugüne Cumhuriyet Reisinin resmi ikametgâhı olan Çankaya Köşkü'nün arazisi de, 1915'de el konulan gayrimenkuller- dendir. Köşkün yeri Ermeni ailesi Kasapyanların Bağıdır. Ankara'nın tepesindeki bu arazide Kasapyan ailesinin üç katlı binası da 1932 yılına kadar ilk Cumhurbaşkanlığı Köşkü olup, sonradan müze olarak restore edilir. Ve ailenin Keçiören'deki bağ evine de Vehbi Koç ailesi el koyar. (Bağın sahibi Roz-Ohannes Kasapyan'ın torunu Edward J. Çuhacı'nın açıklaması, Agos, 20 Nisan 2007, sayı: 577).

ŞIŞLI'DEKİ MUSTAFA KEMAL MÜZESİ

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonraki süreçte Mustafa Kemal'in 1919'da Samsun'a çıkmadan önce kaldığı Rauf (Orbay), İsmet (İnönü), Kazım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy) beylerle ve daha pek çok kişiyle görüşmeyi sürdürdüğü için 'Mustafa Kemal'in kurtuluş

planlarını hazırladığı ev' olarak bilinen ve bugün Atatürk Müzesi olan Şişli'deki bina da Kasapyan ailesinin (Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, 1881-1919, Cilt I, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 349). Eğer isim benzerliği değilse, Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Köşkü ve Şişli'deki ev de Kasapyan Ailesi'ne aittir.

HEYBELİ ADA ÇARKÇI MEKTEBİ

1. Dünya Savaşı'nda 1917-18 yıllarında Heybeli Ada Rum Ticaret Mektebine Hazine tarafından el konur ve ilave 100 bin liralık harcamayla tamir edilerek Heybeli Ada Bahriye Çarkçı Mektebi'ne dönüştürülür. Mütareke yıllarında Rumlar tekrar kullanmaya başlar. Binanın geri alınmasıyla ilgili 1924'lerden itibaren resmen başlayan girişimle yeniden el konması üzerine açılan dava 1930'lardan sonra tamamlanır, davayı Hazine kazanır (Cumhuriyet, 07.11 ve 11.11.1929, 18.03.1930, 26.11.1932).

SURP AGOP ERMENİ MEZARLIĞI

Surp Agop Ermeni Mezarlığı, Ermeni Patrikhanesi ile İstanbul Belediyesi arasında, dava konusudur. Belediye, metruk mezarlık olduğu; Şurayı Devletçe tasdik edilen yeni nizamnameye göre bütün mezarlıkların belediyeye ait olduğu iddiasındadır. Mezarlık 56 bin metrekare ve 2,4 milyon lira değerindedir. Ermeni Patriği, mezarlık arazisinin Fatih zamanında cemaate verildiğinin ilamını gösterir ve Belediye ise Fatih'in oğlu II. Beyazıt'a verdiğini sadece 'beyan' eder. 1930'ların ortasında davayı, Ermeni Patrikhane- si'nin Ermeni milletini temsil salahiyetinin olmadığı, mezarlığın da Ermeni malı olmadığı gerekçesiyle belediye kazanır. Ve itiraz sonuçsuz kalır. Davayı kazanan İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı CHP'li Muhiddin Ustündağın görevi bıraktıktan sonra 1939'da 'otobüs yolsuzluğu ve Sürpagop Mezarlığı işi' nedeniyle yargılanır. Suçu da, Patrikhane ile yapılan sulh (davayla ilgili belediyenin 180 bin lira zarar ve ziyan davası açtığı, sulhla bu davadan da vazgeçildiği

vs.) için Dâhiliye Vekâleti'nden onay almamasıdır. Sonunda Üstündağ beraat eder, ama görev sırasındaki hesaplar nedeniyle 7 bin lira borçlu çıkarılır (Cumhuriyet, 12.03.1931, 20.07.1932, 30.05.1934, 05.07.1935, 03.02.1936, 24.06 ve 20.07. 1939).

HASANÇELEBİLİ OHANNESLER

Ve 1910'lardan bugüne, dönemsel olarak İttihatçı iktidarın uygulaması ile başlayan süreci, o tarihte Hasançelebi'de yaşayan ve hayli malı ve mülkü olan komşumuz Ohannesler Ailesi özelinde değerlendirmeye çalışacağım:

1915-19 dönemi: İttihatçılar iktidarda olup, dış ve iç düşmana karşı harbin birleştirildiği ve bu yönde imha politikasının izlediği yıllar...

27 Mayıs 1915 tarihli Sürgün Kanunu gereği "Hadi 24 saatte, nakl ediliyorsunuz" mealinde bir idari amirin kararıyla sürgün talimatı komşumuz Ohanneslere de verilmiş olacak ki, 'dün varken, bugün yok'lar..

Çocukluğu 1915'e ve hemen sonrasına denk gelen büyüklerimizin anlattığına göre, 350 haneli Hasançelebi'de 1 Ermeni Ohannesler Ailesi varmış...

Malatya'yı Ruslar işgal etmediği ve o anlamda sınır bölgesi 'güvenlik sorunu yaşanmadığı' ve 'Ermeni ayaklanması' olmadığı halde, Ohannesler ailesi de, Sivas-Kangal'dan gelen 'Ermeni sevkuyatıyla Malatya'ya doğru 'bilinmeze' savrulur...

Teşkilatı Mahsusa çetelerinin işbaşında olduğu 'kanlı günler' yaşanır.

Komşumuz Ohanneslere ne oldu, nereye götürüldü?

Ohanneslerin götürüldüğü 'sevkuyat'tan köyümüzde üç tane Ermeni kız çocuğu kaim.; bir Hasaңcelebili olarak yaşadılar ve öldüler.

26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu gereği, Ohannesler gerçek kişi olduğu için malına ve mülküne Hazine adına el konmuş olmalı.. İttihatçı mevzuat gereği 'emvali metruke' olduğu beyan edilen tarla da Ohanneslerin elinden alınmış ki, olmuş Ağa'nın Tarlası..

İttihatçı mevzuata göre, Hasaңcelebili Ohanneslerin mülkünün kaydı, Ma'mûretülazîz Tasfiye Komisyonu (33 komisyondan biri) 'cari ve esas' defterlerinde olması gerekiyor.

Bu defterlere göre Ohanneslerin malı mülkü ve adına emanete konan paralar ne kadardı ve ne oldu?

Ohanneslere ödeme yapıldı mı, ne kadar?

Mevzuat gereği Tasfiye Komisyonu altında faaliyet göstermesi gereken Emvali Metruke İdare Komisyonu kayıtları nerede?

Meclisi Mebusan'da soruları yanıtlayan dönemin İttihatçı Sadrazamı Sait Halim, kabinesinin muvakkat kanunlarıyla 'nakl edilmesine' onay verdiği Ohanneslerin ne yaşadığından bihaber; her halde böyle günah çıkarıyor. Çünkü Sadrazam, 'nakl ediniz' dediğini, ama 'öldürünüz' demediğini itiraf eder, üç yıl sonra...

1920 dönemi: İstanbul Hükümeti, Anadolu'daki kurtuluş hareketiyle birlikte Amasya protokolüyle bir yol haritası çizer...

İmzalanan ve görüşülen protokollerde 'tehcirde suç işleyenlerin cezalandırılması' ve 'geleneksel ve toplumsal hukukumuz kapsamında Kürtlerin serbestçe gelişmesinin temin edilmesi' yönünde irade birliğine varılır...

Seçim yapılır ve Osmanlı Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasından dört gün önce 8 Ocak 1920'de İstanbul Hükümeti yayımladığı kararnameyle, 26 Eylül 1915 tarihli Tasfiye Kanunu'nu ve ilgili yönetmenliği yürürlükten kaldırır ve malın, mülkün geri sahiplerine iade edilmesiyle ilgili neler yapılacağını bir bir sıralar.

Eğer 8 Ocak 1920 tarihli kararname o günkü iklimde Malatya'ya ulaş- tıysa, Ohanneslerin malının ve mülkünün iadesi vs gibi işlemlerin yapılması gerekiyor.

Neler yapılmış olabilir?

1921-23 Dönemi: Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanması ve İstanbul'u siyasi gücünü tasfiye sürecine bağlı olarak, İttihatçı mevzuatın yaptığı tanımlamaya göre 'emvali metruke' ile de ilgilenir.

Malatya, kurtarılan bölgelerle ilgili yürürlüğe konan 20 Nisan 1922 tarihli ve 224 no'lu kanun kapsamında olmaması gerekiyor; çünkü işgal edilmedi.

14 Eylül 1922'de, İttihatçı Tasfiye Kanunu'nu ilga eden İstanbul Hü- kümeti'nin 8 Ocak 1920 tarihli kararnamesi BMM'de önce gizli ve ardından aleni celsede yapılan oturum sonucunda yürürlükten kaldırılır.

Ve bundan beş ay sonra da BMM'de yapılan görüşme sonucunda 15 Nisan 1923 tarih ve 333 kanunla, ittihatçı Tasfiye Kanunu yeni ekleriyle birlikte tekrar yürürlüğe konur.

Böylece Ohanneslerin malı ve mülkü 1915'lerde olduğu gibi tekrar Tasfiye Komisyonu ile tasfiye edilmesi yeniden gündemdedir. Komisyon faaliyetini 'esas ve cari' deftere kaydeder.

Buna göre, Ohanneslerin malı ve mülküne tekrar Hazine'nin el koyup, tasfiye işlemine başlanmış olmalı.

Bu yıllarda oluşturulan Tasfiye Komisyon'u, Ohanneslerin malı ve mülküyle ilgili ne gibi işlemler yaptı ve 'esas ve cari' deftere neler kaydetti?

1924 ve sonrası: İttihatçı Tasfiye Kanunu'nun yürürlüğe konması sonrasında, 1930'lu yıllara kadar, sürgün edilen Ermeni ve mübadil Rum emvali dağıtımından, satılmasına kadar işleme tabi tutulur.

Daha öncesinde açık artırmayla satılır şeklindeki mevzuatta, satış fiyatının ne olacağıyla ilgili, 15 Nisan 1926 (622 nolu kanun), 13 Mart 1926 (781 nolu kanun) ve 24 Mayıs 1928 (1331 nolu kanun) tarihlerindeki kanunlarla belirginliğe gidilir:

'Fiyatın belirlenmesinde Malın ve mülkün 1915'deki kayıtlı değeri dikkate alınır.'

Başvekil İsmet'in 1926'da beyan ettiği gibi gayrimenkulün olduğu yüzde 70-80'nin kayıtsız o günkü ortamda, çıkarılan yasa ve yönetmenliklerle satış işlemiyle verilen tefviz vesikaları, tapu senedine dönüştürülür ve o kişi adına tapuya kayıt edilir. Ve ayrıca öngörülen sürede zilyesinde olduğunu belgeleyen adına da kayıt yapılarak, tapu senedi verilir.

Satış işleminde malı ve mülkü alan adına ödemenin Maliye'nin yaptığı hükmü yasalarda yer alır ve bu ödenen bedelin malı ve mülkü alandan tahsiliyle ilgili yaşanan sorunlar dikkate alınarak, Maliye'ye borçlu olanlar af edilir.

1876 Anayasası'na göre yürürlüğe konan ve ardından 1921, 1924, 1961 ve 1982 anayasaları döneminde icra edilen İttihatçı Tasfiye Kanunu, Kasım 1988'de yürürlükten kaldırılır. Beş anayasanın bir konuda irade birliği yapıyor olması da, sanıyorum bir rekordur.

Bu halde bile, mevzuatta Hazine adına el koymaya imkân veren düzenlemeler tamamen tasfiye edilmiş değildir... Nitekim 1970'lerden itibaren TC vatandaşı gayrimüslimlerin 1936'daki yasaya göre mal ve mülk edinilen vakıf mallarına 1915'lerdeki gibi yeniden

Hazine adına el konmaya başlanır...

Heybeli Ada Ruhban Okulu eğitimi de bu yıllarda kesilir...

Son yıllardaki 'reformlardan ya da açılımdan' gınâya geldik, her 'vakıflar yasası reformunda', malların iade edileceği veya bu sorunun çözüleceği resmen açıklanıyor, ama sonuç değişmiyor; çünkü mallar iade edilmiş gibi yapılıyor; resmen oyun oynanıyor...

Önce 1915'li ve ardından 1920'li ve daha sonra 1930'lu yıllarda emvali metrukenin tasfiyesi ya da transferiyle ilgili hazırlanan mevzuata göre yapılan uygulamanın sonucundadır ki, köyümüzden sürülen Ohanneslerin tarlası, İttihatçı mevzuatla oldu 'Ağa'nın Tarlası'...

Bu, 'öteki'nin malının zorla tasfiyesi anlamında Türkleştirilmesi'dir...

Soruyorum:

Ohanneslerin yaşadığı, hangi vicdana ve hangi ahlaka sığar?

Ohanneslerin alın terini döktüğü malı ve mülkünün tazmini hakkıdır...

İlgili kimi kanunlar yürürlükten kaldırılmış olsa dahi bu hak geçerlidir...

Şöyle ki:

Ohanneslerin malı ve mülkü, hiç onayı olmadan, 'rızasıyla bırakmışlar ve sahipsizmiş' gibi 'emvali metruke' olarak nitelendirilmekle resmen gasp edilmiştir...

26 Eylül 1915 ve 15 Nisan 1923 tarihli (333 no'lu) kanun gereği, Osman! ve Cumhuriyet döneminde kurulan Tasfiye Komisyonunun (Osmanlı'da Ma'mûretül-azîz, Cumhuriyet'te de

büyük olasılıkla yine Elazığ), Ohanneslerin malı ve mülkünü, alacağını ve borcunu tamamen 'tasfiye' ederken tüm işlemlerini kaydettiği 'esas ve cari' defterler açılmalıdır!

Bu defterlerde, mevzuatta ifade edildiğine göre, Ohannesler ile ilgili tüm satış ve parasal işlemlerini görmek mümkün olacaktır.

Sadece Elazığ'ın değil, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki tüm Tasfiye Komisyonları'nın 'esas ve cari' defterleri niye kamuoyuna açılmıyor?

Yine İttihatçı mevzuat gereği Ohannesler adına Mal Sandığı'na veya Maliye'ye (26 Eylül 1915 ile 13 Mart 1926 tarih ve 781 no'lu kanun gereği) yatırılan 'emanetteki parası'nın tamamı ödendi mi, ödenmedi mi?

Bunun kaydı var mı?

Eğer ödeme tam yapılmadıysa veya ödenmeyen kısım 24 Mayıs 1928 tarih ve 1349 no'lu kanun gereği bütçeye aktarılsa dahi, bunun da tazmini gerekmez mi?

Ayrıca, 24 Mayıs 1928 tarih ve 1331 no'lu kanunun T. maddesinin, 'malı ve mülkünü geri almayı hak etmesi halinde sadece 1915'deki değerinin ödeneceği' hükmü gereği, eğer böyle bir süreç yaşandıysa, Ohannesler ile ilgili ne gibi işlem yapılmıştır?

Ayrıca, 3 Nisan 1925 tarih ve 459 no'lu Mahsup Kanunu gereği, Ohannesler adına harp vergilendirilmesinden ödenmeyen mazbata kaydı var mıdır?

Yine bu 459 no'lu kanunu değiştiren 27 Ocak 1926 tarih ve 726 no'lu kanunun 1. maddesi gereği, Ohanneslerin 'emvali metruke' olarak kaydı yapılan malının satış işleminden Hazine alacağıyla ilgili mahsup işlemi yapıldı mı?

Eğer 'mahsup işlemi' gerçekleştirilmişse, bu, Ohanneslerin de alacağına olduğunu ortaya koymaz mı?

Yerinden, yurdundan kopartılan ve bilinmeze sürülen komşum Ohanneslerin acısını paylaşıyorum; bunu, yıllar sonrasında ifade ettiğim için de özür diliyorum.

Bunun ilk adımı, yerelde geçmişle yüzleşmenin ve barışmanın dilini besleyecek güvenceyi vermek ve özgürlük ortamını yaratmaktır!..